

**POTPORA MLADIMA,
RODITELJIMA I STRUČNJACIMA
- SPRJEČAVANJE RANOG
NAPUŠTANJA ŠKOLOVANJA**

POTPORA MLADIMA, RODITELJIMA I STRUČNJACIMA - SPRJEČAVANJE RANOG NAPUŠTANJA ŠKOLOVANJA

Urednik Nedjeljko Marković

Zagreb, 2014.

IMPRESUM

Naslov: Potpora mladima, roditeljima i stručnjacima - sprječavanje ranog napuštanja školovanja

Nakladnik i sjedište: Pragma, Teslina 13, Zagreb, Hrvatska

Za nakladnika: Nedjeljko Marković, predsjednik

Urednik: Nedjeljko Marković, dipl. socijalni radnik

Suradnici: Suzana Jedvaj, mag. socijalnog rada, Jelena Mališa, mag. socijalne pedagogije, Božica Vukmanović, mag. socijalnog rada, mr. sc. Leda Pičuljan

Recenzenti: prof. dr. sc. Nino Žganec, Pravni fakultet, Studijski centar socijalnog rada, Sveučilište u Zagrebu, prof. dr. sc. Danijel Labaš, Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu

Lektura i korektura: Boris Peterlin, prof.

Priprema i dizajn: Vedran Markulin, mag. prim. educ.

Mjesto i godina izdavanja: Zagreb, 2014.

Tisak i sjedište: Grafokor, Josipa Mokrovića 6, Zagreb

Naklada: 700 primjeraka

Sva prava pridržana. Nijedan dio ove publikacije ne može se prevoditi, reproducirati ili prenositi u bilo kojem obliku ili bilo kakvim sredstvima, elektroničkim (CD-ROM, internet itd.) ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo kakvo čuvanje ili korištenje informacija, bez prethodnog pisanog odobrenja od strane Pragma, Teslina 13, 10 000 Zagreb, Hrvatska, tel. +385 1 7789 950, faks: +385 1 7789 951, pragma@udruga-pragma.hr. Više informacija o Pragmi na www.udruga-pragma.hr.

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 883280. ISBN 978-953-56088-3-7.

Tiskanje publikacije omogućeno je temeljem financijske potpore Ministarstva socijalne politike i mladih u projektima „Podrška mladima u zajednici - razvoj socijalnih usluga usmjerenih mladima“, „Podrška obiteljima u odgovornom roditeljstvu“ i Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta u projektu „Mladi pred izazovom nastavka obrazovanja“ te Grada Zagreba - Ureda za socijalnu zaštitu i osobe s invaliditetom i Ureda za obrazovanje, kulturu i šport.

Mišljenja izražena u ovoj publikaciji mišljenja su autora i ne izražavaju nužno stajalište donatora.

SADRŽAJ

Uvod	5
Problem napuštanja školovanja mladih diljem Europe i mladi kao resurs	7
Profesionalne namjere učenika - velik broj „neodlučnih“	11
Odluka o napuštanju školovanja - rezultat dugotrajna procesa i niza čimbenika	13
Obrazovne mogućnosti mladih kao čimbenik rizika	13
Problematična ponašanja mladih kao čimbenik rizika	14
Obilježja obitelji učenika	15
Fizičke i psihičke bolesti kao čimbenici rizika	16
Potporna mladima i obiteljima	17
Istraživanje udruge Pragma i neposredno iskustvo u radu s mladima, stručnjacima i roditeljima	19
Karakteristike povezane s ponašanjem učenika	20
Intelektualne karakteristike učenika	22
Emocionalne karakteristike učenika	23
Uloga obitelji	24
Modeli potpore učenicima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja	27
Iskustva iz Njemačke	31
Iskustva iz Irske	35
Unaprjeđenje sustava preventivnog djelovanja	37
Uloga prevencije	37
Timski rad	38
Suradnja stručnih službi	39
Rano napuštanje školovanja i zaposlenost	41
Pragmine usluge djeci, mladima i obiteljima	45
Savjetovalište za mlade	46
Mentorstvo za mlade	47
Savjetovalište za roditelje i obiteljska terapija	47
Radionice i predavanja	47

Iskustvo iz Savjetovališta	47
Ulaganje u obrazovanje mladih - najpametnija osobna i društvena investicija	51
Prilog: Savjeti roditeljima - što učiniti ako sumnjate da vaše dijete želi napustiti školovanje?	55
Mišljenje recenzenta	59
prof. dr. sc. Nino Žganec	59
prof. dr. sc. Danijel Labaš	61
Bibliografija	63
Popis tablica	67

UVOD

Publikacija „Potpora mladima, roditeljima i stručnjacima - sprječavanje ranog napuštanja školovanja“ rezultat je dugogodišnjeg rada udruge Pragma s mladima s problemima u obrazovanju kao i onima koji su napustili ili su u riziku od napuštanja školovanja, njihovim roditeljima i nastavnicima te drugim stručnjacima (socijalnim radnicima, socijalnim pedagogima, psiholozima i dr.) koji su svoje vrijeme, znanje i trud uložili u potporu mladima.

Osnovna svrha publikacije je prepoznati mlade kao resurs društva i pružiti im potporu pri ustrajavanju u prevladavanju prepreka na obrazovnom putu. Publikacijom želimo pružiti informacije stručnoj i općoj javnosti o pojavi ranog napuštanja školovanja mladih, odnosno odustajanja od školovanja prije stjecanja srednjoškolske svjedodžbe.

Publikacija donosi iskustva udruge Pragma - *prve hrvatske organizacije specijalizirane za pomoć mladima kojima prijeti napuštanje ili su već napustili obrazovanje*. Također, u publikaciji su prikazani i rezultati kvalitativnog istraživanja koje je Pragma provela kako bi aktualizirala ovaj zanemareni društveni problem u Hrvatskoj i pokrenula javnu raspravu o odgovarajućim programima.

Za potrebe publikacije terminom „*mladi kojima prijeti napuštanje ili su napustili obrazovanje*“ mislimo na mlade između 15. i 24. godine:

1. koji su napustili ili im prijeti napuštanje obrazovanja, bez obzira na uzroke napuštanja (samovoljan ispis iz škole, pad razreda bez mogućnosti nastavka redovnog obrazovanja, isključenje s nastave kao pedagoška mjera sukladno Zakonu),
2. koji se između 18. i 24. godine ne nalaze u sustavu obrazovanja, osposobljavanja ili zapošljavanja (tzv. *NEET* populacija - *Not in Education, Employment or Training*).

PROBLEM NAPUŠTANJA ŠKOLOVANJA MLADIH DILJEM EUROPE I MLADI KAO RESURS

Srednjoškolsko obrazovanje traje sve dulje i postaje sve veći zahtjev koji društvo postavlja pred mladu osobu. Suvremeno tržišno orijentirano društvo zahtijeva fleksibilnost i veću prilagodljivost tržištu rada razumijevanjem novih tehnologija i spremnošću na cjeloživotno obrazovanje (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.). Neuspjeh u obrazovnom procesu, odnosno izlazak iz obrazovnoga sustava bez završetka srednjoškolskog obrazovanja, najslabiji je mogući obrazovni ishod u suvremenom društvu (Matković, 2009.).

Kako ističu Chuprow i Yanowitch (1999.), mladi su ključan element u jačanju resursa pojedinog društva i nositelji triju temeljnih uloga: reproduktivne, inovacijske i uloge prenošenja socijalnog kapitala. Usporedno s takvim pretpostavkama, mladi, a posebno oni koji napuste školovanje prije završene srednje škole, postaju osobito ranjiva skupina. Prerano napuštanje školovanja rezultira usporenim i teškim ulaskom u svijet rada, odnosno sporijim socioekonomskim osamostaljivanjem ali i brojnim socijalnim posljedicama - od niskog samopoštovanja i obiteljskih problema, do isključenosti ili nedovoljne uključenosti u društvene procese.

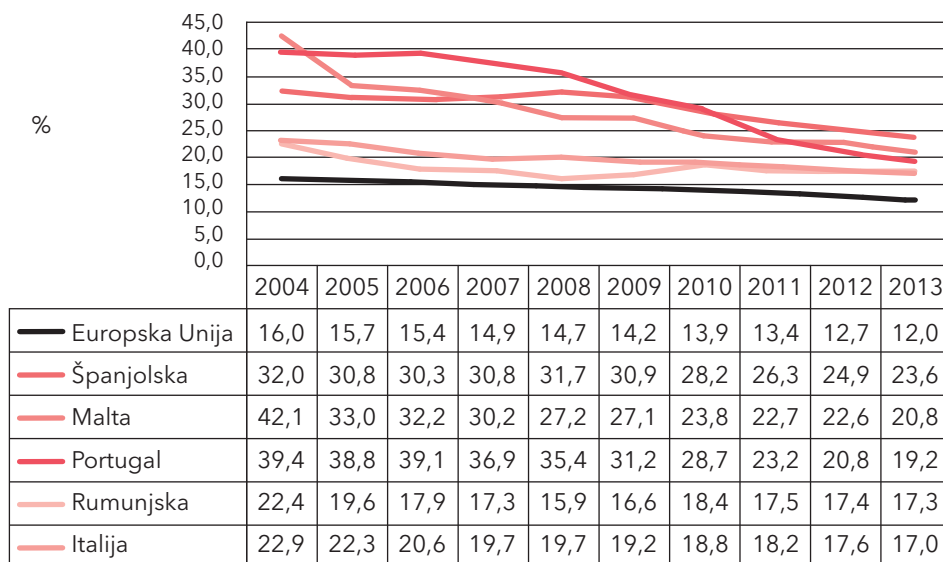
Pod pojmom mladih koji su rano napustili školovanje Europska unija podrazumijeva osobe u dobi od 18. do 24. godine koji imaju niže srednjoškolsko obrazovanje (*niže srednjoškolsko obrazovanje u pojedinim zemljama članicama Europske unije odgovara obrazovanju do 2. ili 3. razreda, ovisno o usmjerenjima, srednje škole u Hrvatskoj*) ili obrazovanje koje je manje od toga, uz uvjet da više nisu u sustavu obrazovanja ili osposobljavanja. Dakle, mladi koji napuštaju školovanje prije njegova formalnog završetka ostvarili su predškolsko, osnovnoškolsko ili srednjoškolsko obrazovanje u trajanju kraćem od dvije godine.

Prema takvom određenju mladi koji su napustili obrazovanje, ali su se vratili srednjoškolskom obrazovanju prije 25. godine života, ne ulaze u ovu skupinu (Europska komisija, priopćenje 11-52). Statistike pokazuju kako više od šest milijuna mladih Europljana napušta obrazovanje ili ga

završava s nižom srednjom stručnom spremom. Prosječni udio ove skupine mladih u Europskoj uniji iznosi 12% (2013.).

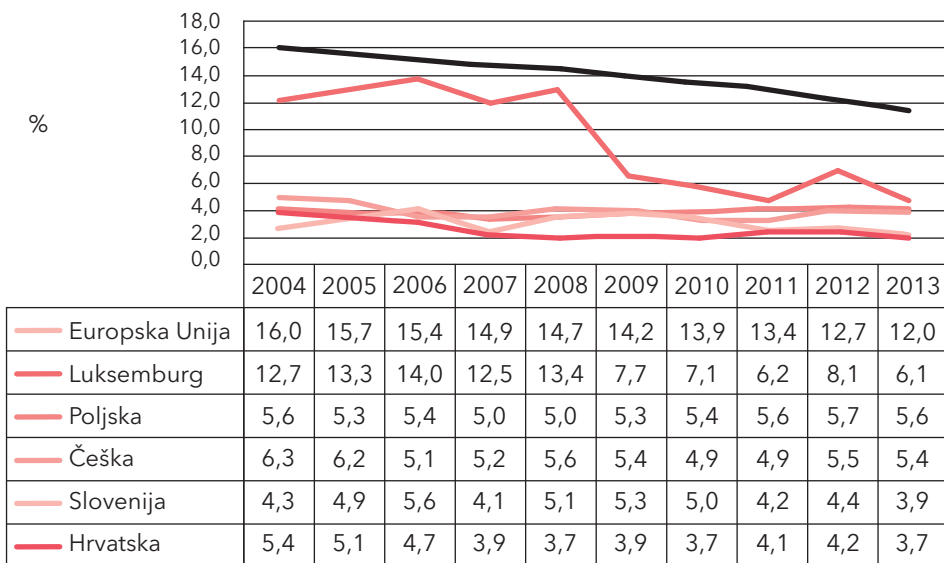
Podaci Eurostata (2011.) za Hrvatsku govore da 4,1% mladih između 18. i 24. godine nije u sustavu obrazovanja, nisu na osposobljavanju niti su zaposleni (tzv. *NEET* populacija). U 2011. godini broj mladih koji su rano odustali od školovanja u Hrvatskoj povećao se u odnosu na 2010. godinu, kada je iznosio 3,7%, odnosno 2009. godinu, kada se udio mladih koji rano napuštaju školovanje kretao oko 3,9%. Evidentirana stopa ranog napuštanja školovanja u većini europskih zemalja kreće se između 5 i 15% (Eurostat Yearbook, 2008.). Problem ranog napuštanja obrazovanja u Hrvatskoj nije sustavnije analiziran niti postoje odgovarajući mehanizmi pomoći i potpore mladima koji napuštaju sustav obrazovanja ili su u riziku od napuštanja obrazovanja.

Tablica br. 1: 5 zemalja EU s najvećim brojem mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja

Izvor: Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_14&lang=en

Tablica br. 2: 5 zemalja EU s najmanjim brojem mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja

Izvor: Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_14&lang=en

Tablica br. 3: Pregled broja mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja u ostalim zemljama EU

Zemlja / Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Bugarska	21,4	20,4	17,3	14,9	14,8	14,7	13,9	11,8	12,5	12,5
Velika Britanija	12,1	11,6	11,3	16,6	17,0	15,7	14,9	15,0	13,6	12,4
Mađarska	12,6	12,5	12,6	11,4	11,7	11,2	10,5	11,2	11,5	11,8
Belgija	13,1	12,9	12,6	12,1	12,0	11,1	11,9	12,3	12,0	11,0
Grčka	14,7	13,6	15,5	14,6	14,8	14,5	13,7	13,1	11,4	10,1
Njemačka	12,1	13,5	13,7	12,5	11,8	11,1	11,9	11,7	10,6	9,9
Latvija	14,7	14,4	14,8	15,6	15,5	14,3	12,9	11,6	10,6	9,8
Estonija	13,9	14,0	13,4	14,4	14,0	13,5	11,0	10,6	10,5	9,7
Francuska	12,1	12,2	12,4	12,6	11,5	12,2	12,5	11,9	11,6	9,7

POTPORA MLADIMA, RODITELJIMA I STRUČNJACIMA - SPRJEČAVANJE RANOG NAPUŠTANJA ŠKOLOVANJA

Zemlja / Godina	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Finska	10,0	10,3	9,7	9,1	9,8	9,9	10,3	9,8	8,9	9,3
Nizozemska	14,1	13,5	12,6	11,7	11,4	10,9	10,0	9,1	8,8	9,2
Cipar	20,6	18,2	14,9	12,5	13,7	11,7	12,7	11,3	11,4	9,1
Irska	13,1	12,5	12,1	11,6	11,3	11,7	11,5	10,8	9,7	8,4
Danska	8,8	8,7	9,1	12,9	12,5	11,3	11,0	9,6	9,1	8,0
Austrija	9,5	9,1	9,8	10,7	10,1	8,7	8,3	8,3	7,6	7,3
Švedska	9,2	10,8	8,6	8,0	7,9	7,0	6,5	6,6	7,5	7,1
Slovačka	6,8	6,3	6,6	6,5	6,0	4,9	4,7	5,1	5,3	6,4
Litva	10,3	8,4	8,8	7,8	7,5	8,7	7,9	7,4	6,5	6,3

Izvor: Eurostat, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=edat_lfse_14&lang=en

U Strategiji Europske unije *Europa 2020*. suočavanje s problemom ranog napuštanja školovanja snažno je povezano s učinkovitim gospodarskim rastom - prevencija i suočavanje s problemom izravno utječu na zapošljivost mladih i doprinose prekidanju ciklusa deprivacije, siromaštva i socijalne isključenosti, kojoj su izloženi mladi bez formalnog završetka obrazovanja.

Napuštanje školovanja mladih osoba uzrokuje i dodatne troškove u zdravstvenom i socijalnom sustavu (Bridgeland i sur., 2006.), prijeti zajednici i ugrožava dobrobit pojedinca. Ovakva dodatna financijska i društvena opterećenja zajednice osoba koje napuštaju obrazovni proces prepoznala je i Europa, koja nastoji mlade ljude afirmirati kao potencijal društva - potencijal koji zauzima posebno mjesto na putu oporavka od ekonomske krize. Značajan je i podatak da bi smanjenje broja mladih koji rano napuštaju školovanje za jedan posto Europi donijelo gotovo pola milijuna kvalificiranih mladih ljudi svake godine (Europska komisija, priopćenje IP-11-109).

Istraživanja provedena u Americi i Australiji pokazuju da mladi koji ne završe ili rano napuste školovanje obično imaju više poteškoća u prijelazu iz škole na posao i pronalaženju stalnog zaposlenja u odnosu na svoje vršnjake koji su završili školovanje i stekli diplomu (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.).

Mlade u Hrvatskoj pogađa visoka stopa nezaposlenosti (čak bez obzira na postignuti stupanj obrazovanja) a dugotrajna nezaposlenost ozbiljno usporava njihovo socioekonomsko osamostaljivanje (Potočnik, 2006.). Pokazalo se da se mladi bez završene srednje škole uglavnom zapošljavaju na određeno vrijeme (51,6%), dok ih tek oko trećina (30,9%) pronađe stalno zaposlenje. Dostupni podaci govore o čak 14,4% mladih koji rade u sivoj ekonomiji. Rano napuštanje školovanja ima i dugotrajne posljedice u području stanovanja, što zbog nezaposlenosti i siromaštva, što zbog manjka životne perspektive (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.). Mladi koji prerano napuštaju školovanje teško se osamostaljuju i stječu vlastiti životni prostor.

Profesionalne namjere učenika - velik broj „neodlučnih“

U Republici Hrvatskoj Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) jednom godišnje provodi anketu o profesionalnim namjerama učenika. U suradnji sa školama HZZ dostavlja ankete učenicima završnih razreda osnovnih i srednjih škola s ciljem otkrivanja potreba učenika za pojedinim uslugama profesionalnog usmjeravanja u donošenju odluke o najprimjernijem izboru obrazovnog programa i zanimanja. Osim podataka koje popunjava učenik, anketom se prikupljaju i mišljenja razrednika o učeniku te podaci o zdravstvenom statusu učenika. Rezultati anketa dobiveni na reprezentativnom uzorku od 17.191 učenika u školskoj godini 2010/2011. pokazuju da najveći broj osnovnoškolskih učenika pokazuje zanimanje za strukovnu četverogodišnju školu (27,29%), gimnaziju (22,6%), strukovnu trogodišnju školu (10,89%) i umjetničku školu (1,37%). Neodlučnih učenika bilo je 37,68% dok 0,17% nije namjeravalo nastaviti školovanje (Šarić 2012.).

Profesionalno informiranje, kao proces koji učenicima pruža potrebne informacije i daje poticaj za donošenje odluka o njihovu daljnjemu profesionalnom razvoju i izboru profesionalnih programa i zanimanja prema individualnim interesima, sposobnostima te potrebama tržišta rada, za njih je od posebne važnosti.

ODLUKA O NAPUŠTANJU ŠKOLOVANJA - REZULTAT DUGOTRAJNA PROCESA I NIZA ČIMBENIKA

Konačna odluka o napuštanju školovanja ne temelji se na nekom izdvojenom događaju, nego je rezultat dugotrajnijega procesa međusobnog ispreplitanja niza čimbenika. Swanson (2003.) na temelju analize razloga ranog napuštanja školovanja mladih u SAD-u navodi kako su oni uzrokovani nizom međusobno povezanih činitelja rizika. Pritom kao glavne čimbenike rizika izdvaja obrazovanje, obiteljske prilike i ponašanje mlade osobe.

Obrazovne mogućnosti mladih kao čimbenik rizika

Prvu skupinu čimbenika rizika za rano napuštanje školovanja mogli bismo povezati s obrazovanjem (školovanjem) i obrazovnim procesom (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.): unutar ove skupine čimbenika rizika često se ističu slab školski uspjeh, niske obrazovne težnje, ponavljanje razreda, slaba uključenost u školske aktivnosti i nezainteresiranost za učenje.

Swanson (2003.) navedene čimbenike povezuje sa slabom privrženosti školi, koju stručnjaci objašnjavaju nedostatnom povezanošću mladih sa školom, percepcijom da je škola dosadna te osjećajem nemotiviranosti kako za pohađanje nastave, tako i za stjecanje znanja i napredovanje. Strana istraživanja govore o sve većem broju mladih/učenika koji razloge odustajanja od školovanja pripisuju u prvom redu manjku motivacije (Hidi, Harackiewicz, 2000.). Vallerand i sur. (1997.) ističu kako su istraživanja koja se provode s ciljem utvrđivanja čimbenika povezanih s manjkom motivacije za školovanjem zapravo još relativno rijetka.

S obzirom da i sami mladi prepoznaju manjak motivacije i interesa za školu i probleme u razumijevanju gradiva kao razlog vlastita napuštanja školovanja, trebali bismo se zapitati što im možemo ponuditi kako bismo prevladali te rizike. U tom smjeru postoji potreba za provedbom intenzivnijih istraživanja kako bi se prikupili i analizirali podaci o motiviranosti

učenika za školovanjem. Istraživanja su nam potrebna kako bismo mogli jasnije zaključiti što se nalazi u pozadini ovog problema, odnosno radi li se o neodgovarajućem odabiru škole ili nekom drugom uzroku nemotiviranosti.

Studija Europske komisije o pristupu obrazovanju i osposobljavanju (2005.) pokazala je kako je uspjeh učenika važan zaštitni čimbenik u prevenciji napuštanja školovanja. Naime, ako učenik postiže dobar uspjeh u školi, vjerojatno neće rano napustiti školu, bez obzira na druge čimbenike rizika.

S druge strane, učenik sa slabijim obrazovnim uspjehom, koji se ogleda u problemima u razumijevanju gradiva i slabim ocjenama, u većoj će mjeri biti sklon napuštanju školovanja. Ponavljanje razreda, uslijed kojega učenici sebe doživljavaju starijima od svojih razrednih kolega, također predstavlja jedan od čimbenika rizika ranog napuštanja školovanja.

Problematična ponašanja mladih kao čimbenik rizika

Iako neki mladi još u djetinjstvu započinju pokazivati rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje, uključujući počinjenje kaznenih djela, učestalost se ovih ponašanja naglo povećava tijekom adolescencije, u razdoblju srednjoškolskog obrazovanja (Ajduković, Šincek, 2012.). Tako se je npr. 69% mladih barem jednom opilo pivom ili vinom dok se njih 60% bar jednom opilo žestokim alkoholnim pićem; 40% ih je barem jednom vozilo skuter ili motor bez vozačke dozvole dok ih je 17% barem jednom nešto razbilo u kući ako su im roditelji nešto zabranili ili im nisu dali novac (Ajduković, Ručević, Šincek, 2008.).

Rizična i društveno neprihvatljiva ponašanja i poremećaji koji se prepoznaju u mladenačkoj dobi osobito su povezani s ponašanjima poput: prkošenja i suprotstavljanja, poremećaja ophođenja (Kashani i sur., 1999.), nedisciplinirana i agresivna ponašanja, izostajanja te bježanja s nastave (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.).

Istraživanja iz Kanade (Europska komisija, 2005.) govore kako su mladi koji su rano napustili školovanje prije toga svojim ponašanjem iskazivali neposluh u školi ili su sudjelovali u pobunama. Upravo u trenutku u kojem škole počinju doživljavati ponašanja učenika neprihvatljivima,

uvredljivima ili nasilnima, dolazi do povećana rizika za nastavak školovanja. U tom je razdoblju vrlo česta pojava izostajanje ili bježanje s nastave, kao i ometanje rada nastavnika i stručnog osoblja škole.

U tom pogledu posebno do izražaja dolazi potreba za suradnjom škole i obitelji, koje zajedničkim snagama trebaju pravovremeno prevenirati ili barem otkriti probleme u ponašanju mlade osobe, a potom joj pružiti odgovarajuće oblike i načine pomoći.

Pritom ne treba zaboraviti da je rizično i društveno neprihvatljivo ponašanje kontinuum (Koller-Trbović, 2004.) te da usmjeravanje isključivo na ekstreme i one koji u konačnici napuštaju proces obrazovanja zapravo previđa velik broj mladih u riziku koji još nisu napustili školovanje.

Kvalitetu obrazovanja značajno određuje omjer broja nastavnika i učenika a dobar je pokazatelj kvalitete i visina sredstava namijenjenih obrazovanju. Naime, odvijanje nastave u razredu s učenikom koji iskazuje neprihvatljiva ponašanja te time ometa predviđeni obrazovni proces dovodi u pitanje i kvalitetu rada nastavnika. Imajući u vidu opterećenost djelatnika srednjih škola, koji se susreću s velikim brojem učenika koji iskazuju razne oblike neprihvatljiva ponašanja, važno je već u osnovnim te u srednjim školama uspostaviti dobru mrežu potpore nastavnicima i drugim stručnim djelatnicima škole u zajednici kako bi mladima i njihovim obiteljima mogli pružiti kvalitetniju i efikasniju pomoć.

Obilježja obitelji učenika

Prema podacima veću vjerojatnost za napuštanje školovanja imaju učenici iz obitelji nižega socioekonomskog statusa, obitelji samohranih te slabije obrazovanih roditelja. Učenici koji imaju slabu roditeljsku potporu za učenje te oni koji su prije završetka školovanja ušli u brak, roditeljstvo ili zaposlenje i na taj način preuzeli odgovornosti primjerene odraslima pokazuju veću vjerojatnost ranog napuštanja školovanja (Matković, 2009.).

Kako navode Ferić, Milas i Rihtar (2010.), u ovoj skupini učenika od školovanja odustaju uglavnom oni koji dolaze iz slabo obrazovanih obitelji i izrazito su niskoga socioekonomskog statusa (95% procjenjuje imovinsko stanje svoje obitelji lošijim od prosjeka) ili pak nemaju dovoljne mogućnosti podmirivanja troškova školovanja. Rezultati spomenutog, ali i brojna

druga istraživanja, pokazuju kako je velik broj učenika iz ovog razloga morao početi raditi kako bi financijski pripomogao obitelji. U takvoj situaciji mladi preuzimaju odgovornosti koje su primjerene odraslima te se susreću s novim obavezama za koje nisu zreli. Te nove obveze predstavljaju za mladu osobu dodatno opterećenje, budući da usklađivanje posla i školskih obaveza postaje preteško, što na kraju često rezultira odustajanjem od daljnjeg školovanja.

Najvažniju ulogu u prenošenju i usvajanju obrazovnih vrijednosti imaju roditelji (veću nego škola ili vršnjaci) a uspješno usvajanje tih vrijednosti rezultira većom intrinzičnom i ekstrinzičnom obrazovnom motivacijom i dovodi do snažnijeg osjećaja povezanosti sa školom, veće uključenosti u školske aktivnosti i učenje, a time i do manje sklonosti njezina napuštanja. Međutim, u situacijama kada u obitelji postoje određeni problemi (rastava roditelja, nasilje u obitelji, financijski problemi i sl.), roditelji nisu u stanju u dovoljnoj mjeri posvetiti se djeci i njihovu obrazovanju. Stoga im u ispunjavanju ovih zahtjeva treba osigurati sustavnu pomoć i potporu.

Fizičke i psihičke bolesti kao čimbenici rizika

Djeca i mladi sa zdravstvenim problemima skupina su učenika koja uslijed određenih medicinskih potreba češće izostaje iz škole. Problemi koji dovode do ranog napuštanja školovanja u takve su djece brojni a često i pojačani osjećajem socijalne isključenosti u školi, smanjenim druženjem s vršnjacima te težim svladavanjem gradiva zbog izostanaka. Redoviti i česti izostanci zbog neke od bolesti u takvih učenika dovode do otuđenja i udaljavanja od škole i vršnjaka. Istraživanja iz Austrije (Europska komisija, 2005.) otkrivaju poražavajuće podatke kako mladi ljudi s nekim oblikom invaliditeta imaju tendenciju napustiti obrazovanje i osposobljavanje u najkraćem roku.

Ovim skupinama čimbenika potrebno bi bilo dodati i ispitati utjecaj prometne izdvojenosti i prevelike udaljenosti od škole te pripadnost određenim supkulturnim ili etničkim skupinama (kao što navodimo na primjeru Njemačke), koji su tek rijetko prepoznati kao mogući razlog napuštanja škole.

POTPORA MLADIMA I OBITELJIMA

Rano napuštanje školovanja kompleksan je problem, pa ne može biti ostavljen na rješavanje samo pojedincu, obitelji ili školama. To je problem čije se posljedice osjećaju svakodnevno dugi niz godina, ometajući razvoj i napredak pojedinca, njegove okoline ali i društva u cjelini. Društvo se danas brzo razvija i mijenja, čemu se moramo sve brže i učinkovitije prilagođavati. Promjene s kojima se susrećemo dovode do gubitka tradicionalnih, te nametanja novih, često upitnih ili neprihvatljivih vrijednosti (Rakić, 2008., prema Rakić, 2010.), okrećemo se materijalizmu i usmjeravamo na lagodan život (Mandarić, 2009., prema Rakić, 2010.), što se dovodi u vezu s neprihvatljivim ponašanjem mladih.

Problemi s kojima se učenik i njegova okolina suočavaju mogu se prepoznati već u vrlo ranoj dobi, no na njih se najčešće reagira tijekom srednje škole jer tada najčešće eskaliraju, posebno oni povezani sa školskim (prilagodba na pravila škole, odnosi s učiteljima i vršnjacima) i akademskim uspjehom (razina znanja i ocjene).

U osnovnim školama učenici pokazuju uglavnom visoku zainteresiranost i privrženost školi, što se izrazito može promijeniti polaskom u srednju školu. Rizične čimbenike koji upućuju na mogućnost ranog napuštanja školovanja trebalo bi prepoznati u ranijoj dobi, već u osnovnoj školi, jer se osnovne škole susreću s manjim brojem učenika koji bi kasnije mogli napustiti školovanje nego što je to slučaj u srednjim školama. Nakon prepoznavanja učenika koji se nalaze u nekom riziku ili potrebi, važno je spriječiti daljnji nepovoljni tijek. Osim u prepoznavanju problema učenika i pružanju pomoći, škole bi se trebale povezivati s drugim ustanovama i organizacijama u zajednici i time barem dijelom nadomjestiti problem nedostatka vlastitih kapaciteta u radu s učenicima.

Prevenција ranog napuštanja školovanja može se tako, u suradnji s drugim organizacijama, provoditi putem neformalnih metoda rada, koje su mladima bliske i zanimljive. Neformalno obrazovanje uključuje:

- organizirane i planirane obrazovne aktivnosti koje potiču individualno i društveno učenje, stjecanje različitih znanja i vještina, razvoj stavova i vrijednosti,
- obrazovanje izvan sustava formalnog obrazovanja, odnosno škole (razni tečajevi, učenje stranih jezika, umjetničke radionice ...),

- obrazovanje koje je komplementarno formalnom obrazovanju (otvorena učilišta, prekvalifikacijski tečajevi, dopisne škole ...),
- kada osoba u njemu dobrovoljno sudjeluje,
- načine rada osmišljene i izvedene od strane obučениh i kompetentnih edukatora (Kuka, 2012., prema Marković, 2005.).

Na taj se način s učenicima mogu obraditi značajne teme poput važnosti obrazovanja i izbora zanimanja, tolerancije i nenasilnog ponašanja, prevencije ovisnosti i druge. Neformalno obrazovanje s različitim aktivnostima učenicima je zanimljivije od formalnog jer ulazi u sferu provođenja slobodnog vremena i aktivnosti kao što su sport, volontiranje, ples, edukativne radionice, pisanje, konferencije, predavanja i sl. Aktivnosti neformalnog obrazovanja mogu se organizirati u školi i u odgovarajućem prostoru izvan škole, odnosno u lokalnoj zajednici.

U ostvarenju ciljeva preventivnog djelovanja važno je u planiranje svih aktivnosti uključiti i same učenike. Takvom načinu rada ide u prilog i spoznaja da kod primjene naučenoga koristimo samo 20% onoga što čujemo ili slušamo, 40% onoga što čujemo i vidimo i čak 80% onoga što sami otkrijemo i ispitamo (Priručnik za vršnjačke edukatore, 2009.). Uključivanjem učenika u planiranje aktivnosti postizemo njihovo interaktivno sudjelovanje, što je posebno važno pri izboru tema te načina njihove prezentacije. Tako odabrane teme učenicima su atraktivnije i mogu poslužiti kao dobra podloga za razvoj novih znanja i vještina.

Ističe se i uloga centara za socijalnu skrb te obiteljskih centara, kao ustanova s velikim mogućnostima u području stručnog rada s djecom i mladima ali i javnim ovlastima za potrebne intervencije u obitelji i okolini mlade osobe, poput reakcije na neprihvatljivo ponašanje mladih, zaštite mladih od nasilja, savjetodavnog rada i dr. Organizacije civilnog društva (udruge) također predstavljaju vrijedan resurs u zajednici; one mogu djelovati stručno (pružanjem psihološke i socijalne podrške) ili kroz različite programe organiziranja slobodnog vremena i pomoći u učenju.

Zdravstvene ustanove su važne u ranom prepoznavanju mogućih organskih ili psiholoških uzroka teškoća u učenju i emocionalnih i teškoća u ponašanju. Što se ranije takvi problemi prepoznaju, lakše će se moći osigurati učeniku potpora u uspješnom završavanju obrazovanja (individualiziranim i prilagođenim programom, uključivanjem u određene tretmane, praćenjem stručnjaka i sl.).

ISTRAŽIVANJE UDRUGE PRAGMA I NEPOSREDNO ISKUSTVO U RADU S MLADIMA, STRUČNJACIMA I RODITELJIMA

Udruga Pragma je tijekom 2011. i 2012. godine uz potporu Grada Zagreba - Ureda za obrazovanje, kulturu i šport - provela kvalitativno istraživanje kako bi prikupila podatke o karakteristikama mladih u riziku od napuštanja srednjoškolskog obrazovanja, utvrdila jesu li razvijeni modeli potpore i pomoći mladima kojima prijeti napuštanje obrazovanja te prikupila mišljenja stručnjaka o mogućim mjerama za sprječavanje napuštanja obrazovanja na području Zagreba.

Postavljena su istraživačka pitanja: Koje su obiteljske i socijalne prilike učenika koji su u riziku od napuštanja obrazovanja? Koja je uloga obitelji? Kakve su intelektualne, emocionalne i karakteristike povezane s ponašanjem kod učenika koji su u riziku od napuštanja obrazovanja? Kakvi su modeli potpore učenicima u riziku od napuštanja obrazovanja? Kakve su mogućnosti unaprjeđenja sustava - socijalnog, obrazovnog, sustava zapošljavanja - radi potpore mladima kojima prijeti napuštanje obrazovanja? Koja su znanja i vještine potrebni za rad s mladima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja?

Istraživanjem je obuhvaćeno 27 ispitanika - 15 ravnatelja ili stručnih suradnika u srednjim strukovnim školama u Zagrebu i 12 stručnih suradnika ili ravnatelja u domovima učenika srednjih škola u Zagrebu, bez obzira na spol i dob, ali uz uvjet da su u redovitom kontaktu s učenicima. Obilježja koja su bila relevantna za svakog pojedinog ispitanika tiču se mjesta rada (srednja strukovna škola ili učenički dom), odnosno rada s populacijom učenika različitih sociodemografskih obilježja. Radno iskustvo i zanimanje ispitanika pritom nije bilo relevantno obilježje za ovo istraživanje.

Kao najprimjerenija strategija uzorkovanja određena je neprobabilistička metoda, dok su ispitanici odabrani namjernim uzorkovanjem. Uzorkovanje je provedeno tako da su kontaktirani ravnatelji/stručni suradnici u srednjim strukovnim školama i učeničkim domovima na području grada Zagreba, uz prethodnu najavu istraživanja, s ciljem pribavljanja pristanka

i dogovora oko termina provedbe istraživanja. Po ostvarenom kontaktu i dobivenom pristanku, sudionici su kao ispitanici ovog istraživanja birani prema iskazanom interesu. Metoda prikupljanja podataka bila je polustrukturirani intervju.

Istraživanje je provedeno u nekoliko etapa a proveli su ga volonteri i zaposlenici Pragme. Također, tijekom i prije samog intervjua provoditelji su se obvezali na poštivanje zadanih etičkih načela. Ispitanici su upoznati sa svrhom istraživanja i osigurana je anonimnost ispitanika i njihovih podataka.

Podaci dobiveni na temelju odgovora ispitanika obrađivani su u nekoliko koraka i razina. Podaci dobiveni pojedinim intervjuom interpretirani su, odnosno, određenim je temeljni smisao i značenje sukladno kvalitativnoj analizi.

U obradi dobivene građe korišteni su sljedeći koraci kvalitativne analize:

- a) izdvajanje dijelova rezultata ovisno o specifičnom istraživačkom pitanju,
- b) pripisivanje pojmova izdvojenim izjavama sudionika. Izjave su se grupirale prema sličnosti sadržaja i iskustva kako bi se pravilno razumjele i tumačile,
- c) analiziranje značenja i interpretacija kategorija (Mesec, 1998.).

Iz interpretacije i kvalitativne analize podataka dobivenih iz intervjua proizlazi da stručni suradnici u srednjim strukovnim školama (u izjavama navedeni kao SŠ) te domovima učenika srednjih škola (u izjavama navedeni kao UD) prepoznaju specifične karakteristike povezane s ponašanjem mladih kao i intelektualne i emocionalne karakteristike mladih koji su u riziku od napuštanja obrazovanja.

Karakteristike povezane s ponašanjem učenika

Ispitanici ovog istraživanja prepoznaju neke oblike devijantnog ponašanja kod učenika u riziku od napuštanja obrazovnog procesa - delinkvenciju ili uživanje droga i drugih sredstava ovisnosti, probleme s discipliniranim ponašanjem i agresivno ponašanje, izostajanje te bježanje s nastave. Kako navode ispitanici, učenici koji su u riziku od ispadanja iz sustava obrazovanja mogu se prepoznati prema učestalu iskazivanju verbalnog nasilja, nedostatku radnih navika, izbjegavanju i ometanju nastave:

„Učenik se skidao gol za vrijeme velikog odmora, imao je striptiz svaki veliki odmor u drugom razredu.“ (SŠ2)

„Česti su ispadi agresije, bilo verbalne bilo fizičke, bahatost u odnosu prema autoritetima. Često se smatra da su neodgojeni, tako profesori gledaju na njih: da su neodgojeni, bezobrazni, ne poštuju pravila.“ (SŠ4)

„Prisutna je agresija, imate tučnjave i svađe i kažnjavanja i podcjenjivanja. Ako govorimo o nastavi: slaba motivacija, pasivnost, nikakve kulturne navike, jako puno prostih riječi, vulgarno izražavanje do fizičkog obračuna.“ (SŠ11)

„To su djeca s dosta lošim radnim navikama, išla ili nisu išla na nastavu, izbjegavala praksu i još ako se tu pojavi neki kvartovski dečko koji manipulira s drogom, travom ili slično...“ (UD1)

„Taj je učenik bio na nekakvim opijatima i godinu dana je duže bio u školi, znači pao je jednu godinu.“ (UD2)

Kvalitetu obrazovanja značajno određuje omjer broja nastavnika i učenika, te ove aspekte rada s mladima koji su u riziku prepoznaju i sami ispitanici navodeći:

„Ruku na srce, sad zbilja imam dosta godina i dosta radnog iskustva i ja se ne mogu sjetiti, ali niti jednog, perioda u svom radnom vijeku a da se nisu svi sustavi i uređenja kleli u budućnost, u našu djecu, a nikad se nije izdvajalo dosta za obrazovanje“. (UD7)

„Nekakvo traženje kadrovske opremljenosti... tu je važnost ministarstva i naših nadređenih da nas razumiju da nam treba knjižničar, informatičar... nisam primijetio previše sentimentalnosti prosvjetnih vlasti da nam nešto daju kako bismo lakše prebrodili krizu.“ (UD10)

U nekim od zemalja Europske unije, kao što su Austrija, Belgija i Nizozemska, učenici s problemima u učenju ili u ponašanju uče u manjim grupama, čime se omogućuje bolja posvećenost nastavnika učenicima i

usmjeravanje na njihove potrebe. Ovakvim načinom rada još se jednom potvrđuje važnost pružanja potpore učenicima (i nastavnicima) te preventivnog rada i prepoznavanja potreba pojedinih učenika.

Kada je u pitanju kvaliteta odnosa nastavnika i učenika, izdvajamo i nekoliko izjava mladih uključenih u Pragmin program Savjetovališta za mlade. One govore o ključnim potrebama učenika u ovoj vrsti međugeneracijskog odnosa:

„Volim profesore s kojima se možemo zafrkavati, koji ne dođu na nastavu i samo obave svoje i odu... Moraju se znati našaliti na svoj račun, a ne da se odmah uvrijede ako ih provociramo!“

„Ne volim profesore koji su nepravedni i koji se stalno deru na nas. Nismo im mi krivi ako imaju svojih problema... Ne mogu šutjeti i trpjeti da mene ili druge optužuju zbog nečeg što nisam/nismo napravili...“

„Mislim da se profa neće nikada promijeniti. Ne vidim što tu mogu napraviti, mislim da nema smisla razgovarati s njome nasamo jer će se opet izderati na mene...“

„Najgore mi je kada mi profesorica počne spominjati roditelje - kako se vidi da me nisu dobro odgojili i slično... Profesori me moraju znati zaustaviti na vrijeme kada ometam nastavu, i onda se smirim, a često se profesorice daju isprovocirati, i onda se krenu svađati sa mnom a ja tada sve više bjesnim. Profesori su drukčiji, oni jednom podignu ton na mene i to mi bude znak da sam pretjerao, pa budem miran do kraja sata.“

Intelektualne karakteristike učenika

Moderno društvo zahtijeva prilagodljivost pojedinca tržištu rada i stavlja naglasak na spremnost na cjeloživotno obrazovanje. Međutim, takvim zahtjevima neki mladi nisu dorasli te mu teško mogu odgovoriti. U okviru skupine mladih u riziku od napuštanja obrazovnog procesa često se spominje slab školski uspjeh, niske obrazovne težnje, ponavljanje razreda, slaba uključenost u školske aktivnosti i nezainteresiranost za učenje. Prema mišljenju ispitanika, riječ je o učenicima kojima nedostaje motiva-

cije za upisom u specifične škole ili koji iskazuju teškoće čitanja i pisanja/ učenja te su skromnih intelektualnih mogućnosti:

„Tako dođete do niza otkrića: da netko i nije htio ovu školu, da je to bila želja roditelja ili nisu imali bodove da se upišu negdje drugdje.“ (SŠ8)

„Znam da imamo u školi negdje 68 učenika koji su evidentirani s teškoćama u učenju kroz OŠ... S tim je učenicima malo teže raditi, imaju probleme s koncentracijom.“ (SŠ13)

„Naša populacija, nažalost, ne spada u populaciju s visokim stupnjem intelektualne znatiželje. Često je motiv završiti pod hitno neku školu, zaposliti se, prestati dalje učiti.“ (SŠ5)

„Mislim da je to nekakva praksa pokazala da se djeca, 5 - 10%, ne mogu koncentrirati.“ (UD6)

„Loša motivacijska struktura te djece, vrlo lako odustaju.“ (UD11)

Kao jedan od najsnažnijih rizika napuštanja školovanja ističe se ponavljanje razreda, pri čemu se za svaki ponovljeni razred vjerojatnost prekidanja školovanja povećava za četiri puta (Ferić, Milas, Rihtar, 2010.) Ponavljanje razreda se često u našem obrazovnom sustavu shvaća kao „druga šansa“ - pružena prilika učeniku s ciljem daljnjeg nastavka školovanja, te je stoga vrlo važno sagledati kako ponavljanje razreda utječe na učenikov doživljaj sebe i motivaciju za nastavak školovanja.

Emocionalne karakteristike učenika

U području emocionalnosti ispitanici navode kako učenike karakterizira nemotiviranost, povučenost, depresivnost, nedostatak samopoštovanja i samopouzdanja:

„Dolaze tu sa stvarno velikim emocionalnim poteškoćama; nemaju motivaciju za rad, učenje, dolazak u školu. Ja ih tu zovem na razgovor, kad ih pitam: pa dobro što vi želite u budućnosti... njih to uopće ne zanima.“ (SŠ3)

„Ima dosta djece koji su došli tu jer nisu mogli upisati nikakvu drugu školu, ne zanima ih; nisu motivirani da to nauče, da završe ovu srednju školu, a kamoli da idu dalje.“ (SŠ3)

„Problem je taj emocionalni - vrlo teško prihvaćaju da budu samostalni... pogotovo se u prvim razredima događa da se moraju priviknuti, znači, na novi rad, novi način učenja, nove profesore, na niz novih stvari.“ (SŠ8)

„U zadnje vrijeme sam primijetila da su dosta nezainteresirani za školu.“ (UD8)

„Takvi učenici općenito imaju negativne ocjene, nisu toliko motivirani za školu.“ (UD9)

Nemotiviranost i nezainteresiranost za nastavu nerijetko rezultiraju učestalim izostajanjem s nastave. Riječ je o učenicima koji su u osnovnoj školi postizali dobar do vrlo dobar školski uspjeh, a ozbiljniji problemi u školovanju počinju s prelaskom u srednju školu, kada im školski uspjeh značajno pada, a izostajanje s nastave značajno raste. Izostajanje i bježanje s nastave možemo promotriti unutar ovdje spomenute slabe privrženosti školi, te se stručnjaci slažu da je ono jedan od znakova koji sigurno upućuje na određene probleme učenika i potrebu za njihovim prepoznavanjem.

Navedeno dobiva na još većoj važnosti ako pridodamo činjenicu da školski neuspjeh narušava učenikovu sliku o sebi, odnosno smanjuje samopoštovanje djeteta, što onda može dovesti do neprihvatljiva i problematična ponašanja. Neuspjeh učenika da sudjeluje u školskim aktivnostima, te razvije osjećaj identifikacije sa školom, uvelike utječe na stupanj njegove motivacije te također može biti čimbenik prerana odustajanja od školovanja (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.).

Uloga obitelji

Mladi u riziku od napuštanja školovanja najčešće dolaze iz socijalno ranjivijih, isključenih, siromašnih ili na drugi način depriviranih obitelji, te se u svojoj najranijoj dobi nerijetko suočavaju s dodatnim preprekama u pristupu kvalitetnom predškolskom obrazovanju. Osvrćući se na obiteljske prilike učenika koji su u riziku napuštanja obrazovanja, ispitanici primje-

ćuju teške obiteljske prilike kod mladih: na primjer rastava roditelja, nasilje, ovisnosti, prezaposlenost ili nezaposlenost:

„Obitelj je glavna. Od obitelji sve potječe... Ako u obitelji ima problema, obitelj se raspada, dijete je u depresiji, to su šokovi za dijete.“ (SŠ1)

„Postoji dodatan problem nasilja u obitelji, eventualno alkoholizma ili slične stvari i tamo se, znači, događaju neki problemi kod te djece.“ (UD11)

„Prevladava populacija gdje je visok postotak rastavljenih roditelja.“ (SŠ5)

„Roditelji, ako ostanu jedno od njih sami s djetetom, traže dodatne poslove - uz onaj posao koji imaju snalaze se i traže dodatne poslove i dosta su okupirani zaradom da bi mogli preživljavati.“ (SŠ4)

„I roditelji imaju isto, možda, osnovnu školu, srednju. Često su nezaposleni.“ (SŠ7)

Ispitanici često roditelje identificiraju kao suučesnike u opravdavanju izostanaka iz škole te u iskazivanju s jedne strane prevelika, a s druge nedostatna povjerenja u svoju djecu:

„Postoji preveliko povjerenje roditelja u djecu jer kad se već nešto počinje događati, onda se znaju roditelji uključiti, ali još uvijek ne vjerujući da se to njima događa. Da li si ne žele to priznati, ne prihvaćaju... ali vrlo često roditelji će sve optužiti, odnosno ne mogu prihvatiti da se to nešto kod njih događa; ili nisu primijetili ili nisu htjeli vidjeti.“ (SŠ8)

„Dosta toga roditelji pokrivaju, neopravdano - mislim na bolesti raznorazne i sve manje i manje su u školi; donose ispričnice.“ (SŠ11)

Ispitanici se često suočavaju sa situacijom nedolaska roditelja u škole i slaba roditeljskog uvida u ponašanje, sposobnosti i ocjene djeteta. Ispitanici spomenuto karakteriziraju kao opću nezainteresiranost roditelja, gubitak autoriteta i kontrole u roditelja te nemotiviranje djece na obrazovanje:

„Oni jednostavno ne dolaze u školu i ne prate što se događa s njihovim djetetom.“ (SŠ4)

„Imamo roditelje koje ne poznajemo, imamo roditelje koje putem centra za socijalnu skrb moramo dovesti u situaciju da konačno reagiraju na pravi način. Jednostavno, njihovo obrazloženje je: nemamo vremena, nismo znali, nismo stigli i sl.“ (SŠ5)

„Stvarni uvid u djetetov život i napredovanje, komunikacija i vlastiti dobar primjer djetetu, u ponašanju i uspjehu... to treba.“ (SŠ6)

Kako navodi Matković (2009.), premda se u drugoj polovici 20. stoljeća participacija učenika iz svih društvenih slojeva na svim razinama obrazovanja povećala, prvenstveno ekspanzijom obrazovnih sustava, danas možemo govoriti o tzv. relativnim nejednakostima u obrazovnim dostignućima među društvenim slojevima. Razloge tomu Matković pronalazi u činjenici da roditelji koji su postigli više stupnjeve obrazovanja znaju bolje voditi dijete kroz obrazovni proces (koji su, uostalom, i sami prošli) te osigurati obrazovne prednosti izborom škola, smjerova, izvannastavnih sadržaja i sl.

Spomenute nejednakosti potvrđuju i rezultati ovog istraživanja. Kako navode ispitanici, roditelji ne vide važnost obrazovanja:

„Ti roditelji, ta sredina iz koje oni dolaze, uopće ne vide važnost obrazovanja. I onda dijete koje roditelji ne motiviraju, ne potiču da ide u školu... onda normalno da to dijete isto samo po sebi se tako ponaša.“ (SŠ7)

„Ako učenici rastu u obitelji koja ne vodi računa o njima... Ja već negdje vidim kad u petom razredu roditelji gube kontrolu nad jednim dijelom učenika. Oni jednostavno dozvoljavaju učeniku petog razreda da ide van, ne znaju s kim se druži, ne znaju što radi, njih nije briga, a time daju poruku djetetu: pusti me na miru, umoran sam, pospan i ne mogu.“ (SŠ13)

Slabiji školski uspjeh djece nižega socioekonomskog statusa obitelji tijekom obaveznog obrazovanja ograničuje njihove daljnje obrazovne mogućnosti. No i kada je školski uspjeh bolji, zbog razlike u resursima i ambicijama, veća je vjerojatnost da će djeca roditelja višega socioeko-

nomskog statusa upisati viši stupanj obrazovanja (Matković, 2009).

Obitelj je izuzetno važan čimbenik u donošenju odluke o prestanku školovanja. Analize daju jasne i nepobitne dokaze o povezanosti niske razine roditeljskog obrazovanja i prihoda kućanstva s povećanim rizikom ranoga napuštanja školovanja (Matković, 2009.). Ova obilježja obitelji i mladih zapravo znače da obiteljima trebamo usmjeriti više potpore kako bi prepoznale svoje snage i utjecaj koji imaju na život mladih. Upravo u tom razdoblju intenzivna učenja i stjecanja spoznaja o sebi i drugima važno je mladima osigurati potporu adekvatnim prepoznavanjem njihovih potreba, rizičnog ponašanja, ali i uspjeha.

Modeli potpore učenicima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja

Modeli potpore u srednjim strukovnim školama i učeničkim domovima ne razlikuju se te, prema rezultatima iz škola i učeničkih domova u ovom istraživanju, obuhvaćaju redovite modele potpore namijenjene svim učenicima.

Ispitanici primjenjuju modele potpore mladima; pedagoška mjera odgojno-obrazovnog tretmana produženoga stručnog postupka, motiviranje, savjetovanje i edukacije najčešći su oblici rada s učenicima. Ti oblici rada usmjereni su cjelokupnoj populaciji učenika, a ne samo mladima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja:

„Imamo sad produženi stručni postupak, koji ide prije samog isključivanja iz škole. Znači, kad dođe do opomene pred isključivanje, onda idu u taj tretman gdje mi, kad su u tretmanu, svaki tjedan dolaze na razgovor, provode se razgovori sa roditeljima, zajedno s razrednicima, profesorima.“ (SŠ3)

„Pokušavamo ih zainteresirati jer tu ima dosta prakse pa se uvijek oslanjamo i na praksu, kako ti je na praksi, pa se hvatamo za te stvari, pa nastava ti je dodatni dio koji je cjelina.“ (SŠ4)

„Uvijek obavimo razgovor s roditeljima i obavezno se pozovu roditelji. Roditeljima dajemo smjernice, nastojimo u razgovoru s učeničkom vidjeti koja su to rizična ponašanja.“ (SŠ14)

„Ono što je isto važno je rad s nastavnicima i razrednicima... Mi imamo aktivnosti za njih u kojima im, kao stručna služba, pokušavamo pomoći u ovom preventivnom i savjetodavnom radu na satovima razrednika.“ (SŠ11)

„Dajemo im podršku... za školu, za život, pomažemo im u izrađivanju životnih vještina.“ (UD4)

„Mi pomažemo u učenju; instrukcije... raznorazne, ovisi kako je kome potrebno. Organiziramo učenje iz ovih težih predmeta, jezika.“ (UD6)

„Puno se vremena i pažnje posvećuje slobodnom vremenu djece, da se konstruktivno iskoristi, da se iskoristi Zagreb za njihovo osobno obogaćivanje onim što Zagreb nudi kao svoju vrijednost, kulturu i civilizacijsku baštinu.“ (UD7)

„Kontaktiramo udruge... to su nam sve partneri koji nam pomažu u radionicama s rizičnim skupinama.“ (UD11)

Briga Europske unije za mlade osobe koje napuštaju školovanje posebno dolazi do izražaja u Strategiji *Europa 2020*. Ova Strategija jednim od svojih prioritetnih područja vidi potrebu da se postigne smanjenje udjela mladih koji rano napuštaju školovanje na 10%. Strategija *Europa 2020* predviđa provedbu učinkovitih i djelotvornih politika u području prevencije napuštanja školovanja mladih. Osnova takvih politika je dostupna, pouzdana i usporediva statistika svih zemalja članica Europske unije. Navedena Strategija državama članicama također preporuča da utvrde glavne čimbenike koji dovode do napuštanja školovanja kao osnove za ciljano usmjerene i učinkovite politike djelovanja.

Ciljane mjere politike treba razvijati na temelju točnih informacija, uz kontinuirano praćenje podataka o pojedinim uzrocima prekida obrazovanja. Tako su primjerice u Njemačkoj uvedeni tzv. „individualni edukacijski brojevi“ kao nacionalni registri svih učenika, temeljem kojih je moguća detaljna analiza slučajeva mladih koji napuštaju obrazovni proces kao i unaprjeđenje oblika preventivnog djelovanja.

U pogledu prevencije ranog napuštanja obrazovnog procesa nastojanja Europske unije idu i korak dalje predviđajući za zemlje članice usvaja-

nje cjelovitih strategija djelovanja u skladu s definiranim ciljevima. Takve sveobuhvatne strategije trebale bi obuhvaćati mjere sprječavanja ispadanja iz sustava obrazovanja i mjere konkretnih intervencija usmjerenih na socijalnu reintegraciju osoba koje su prekinule obrazovanje. Europska komisija je u ožujku 2012. godine održala konferenciju „Smanjenje ranog napuštanja školovanja: učinkovitost i djelotvornost europskih politika“. Na konferenciji su donesene preporuke za unaprjeđenje rada na ovom području a neke od njih su:

1. razviti cjelovit sustav praćenja ovog problema koji će biti prilagođen različitim oblicima obrazovanja,
2. osigurati uključenost i suradnju svih interesnih skupina (poslodavaca, političara, roditelja, nastavnika, mladih),
3. u radu s učenicima koristiti pristup usmjeren djetetu izradom osobnih planova za njegov razvoj,
4. kontinuirano osposobljavati nastavnike, što uključuje ne samo nastavni plan i program, nego i poznavanje tržišta rada i suvremenih pedagoških pristupa u radu s djecom,
5. razvijati nove modele integriranog zapošljavanja i osposobljavanja koji uzimaju u obzir razvoj malih poduzetnika,
6. razviti fleksibilan obrazovni sustav kojim bi se osobi omogućile lakše promjene unutar sustava obrazovanja i na taj način veća prilagodljivost tržištu rada,
7. financirati sustav koji će se baviti motiviranjem i usmjeravanjem učenika.

Ove smjernice nužno je uklopiti u ciljeve nacionalnih politika ali i promicati konkretne primjere u lokalnim zajednicama koje su se na lokalnoj razini odvažile raditi na ovom problemu uz aktivno sudjelovanje mladih.

Podaci o obuhvatu djece i mladih u sustavu obrazovanja i stopi završetka školovanja u Hrvatskoj ne prikupljaju se ujednačenom metodologijom, što otežava analizu učinkovitosti hrvatskoga školstva (Zajednički memorandum o socijalnom uključivanju, 2007.). Na razini Hrvatske stoga je potrebna prije svega jedinstvena baza empirijskih podataka o mladima koji su u riziku ili su već napustili obrazovanje. Takvi podaci omogućili bi praćenje: koliko djece koja su završila osnovno nastavlja srednje obrazovanje, koje su grupe djece u rizicima koja ne nastavljaju obrazovanje i ne stječu srednjoškolsku svjedodžbu i sl. Spomenute strategije, predložene od strane Europske unije, nužno je što prije uklopiti u ciljeve nacionalnih politika (npr. izraditi Hrvatsku strategiju sprječavanja napuštanja obrazovanja).

ISKUSTVA IZ NJEMAČKE

Svaka država članica ima svoj nacionalni cilj u programu potpore mladima kojima prijeti napuštanje obrazovanja. Njemačka, čiji je nacionalni cilj bio smanjenje na ispod 10%, uspjela je sa 14,6% u 2000. godini smanjiti stopu onih koji rano napuštaju školovanje na 10,5% u 2012. godini. Prema rezultatima Saveznoga statističkog ureda Njemačke (Statistische Bundesamt, 2012.) iz 2011. godine 6,2% učenika napušta obrazovni sustav bez završena nižega srednjoškolskog obrazovanja (*Hauptschule*) a napuštanje je najčešće u dobi između 16 i 17 godina. Muškarci čine 60% onih koji rano napuštaju školovanje. Kako navodi Hofmann u Studiji (2010.), rano napuštanje obrazovnog sustava najčešće je kod djece useljenika i djece koja pohađaju specijalne škole (*Förderschulen*).

Prema Studiji (Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung, 2011.) 7% mladih ne uspije završiti niži stupanj srednje škole, a ispadanje djece iz škole usko je povezano s time jesu li roditelji zaposleni ili ne. Stupanj i uspjeh u obrazovanju u Njemačkoj prenose se s generacije na generaciju. Ako roditelji nemaju završenu školu, pogotovo ako nisu završili nižu srednju ili strukovnu školu, djeca najvjerojatnije također neće završiti školu.

Da socioekonomski status i obrazovni status roditelja utječu na završavanje škole njihove djece, dokazano je velikim razlikama u postocima djece koja završe školu u bogatijim dijelovima Njemačke, tj. u bivšoj zapadnoj Njemačkoj, i u siromašnijim dijelovima, bivšoj istočnoj Njemačkoj. Pokrajine (*Bundesländer*) s najvećim postotkom djece koja rano napuštaju školovanje su npr. Mecklenburg-Vorpommern (13,3%), Sachsen-Anhalt (12,1%) i Berlin (9,7%), a pokrajine s najmanjim postotkom su Bayern (5,2%), Baden-Württemberg (5,1%) i Saarland (4,8%) .

Heid i Fisher (2012.) saželi su glavne razloge za rano napuštanje školovanja povezane s čimbenicima rizika: spol, migracijski status, geografska smještenost, obrazovna i kulturološka pozadina, upis u nižu srednju školu, roditeljska percepcija budućnosti njihove djece, socio-ekonomski status roditelja i zaposlenost, odnosno nezaposlenost, roditelja. Hofmann-Lun i Kraheck (2004.) u skupinu u riziku još uključuju i djecu koja su ponavljala razred.

U Njemačkoj je 2010. godine prihvaćen *Program suočavanja i potpore mladima kojima prijeti napuštanje obrazovanja*, koji uključuje preventivne, intervencijske i kompenzacijske mjere. Taj program obuhvaća četiri glavne točke (2007.):

- a) jačanje individualne potpore učenicima,
- b) razvijanje novih oblika učenja,
- c) razvijanje specifičnih intervencija koje pokazuju dobre rezultate u suočavanju s problemima,
- d) integracija partnera i kooperacijskih mreža - jačanje suradnje sa socijalnim radnicima, psiholozima, zaposlenicima, regionalnim edukacijskim mrežama i roditeljima.

Stalno vijeće Ministarstva obrazovanja i kulture navodi niz mjera kako spriječiti ispadanje učenika iz sustava obrazovanja (Peer review on early school leaving, 2013.):

1. individualna potpora učenicima s različitim problemima (npr. učitelj iz osnovne škole mora kontaktirati učitelja iz srednje škole i objasniti mu kakve probleme ima učenik te ostati u kontaktu s učenikom; djeca s problemima s učenjem na kraju polugodišta dobivaju poseban „portfolio“ u kojem su ubilježene njihove vještine),
2. potpora djeci imigracijskog podrijetla (posebno dodatnim satovima jezika),
3. cjelodnevno školovanje koje uključuje dodatne satove jezika i orijentacijske satove vezane uz buduće zaposlenje,
4. povećanje broja sastanaka s tvrtkama,
5. praktičniji nastavni plan,
6. umrežavanje (npr. traženje sponzora za siromašniju djecu),
7. poboljšanje teorijskog i psihološkog obrazovanja učitelja,
8. potpora djeci kojoj prijeti napuštanje iz niže srednje škole da uspiju završiti školu,
9. ukazivanje učenicima na korisnost završene škole kako bi se u učenicima potaknula želja za stjecanjem svjedodžbe,
10. potpora djeci i mladima pri biranju budućeg zaposlenja.

Heid i Fisher (2012.) navode nekoliko mjera i inicijativa koje slijede preporuke Europske unije, a mogu se prepoznati u Njemačkoj:

1. Sustav potpore pri prijelazu iz škole na posao (*Übergangssystem*) za

mlade ljude koji nisu uspjeli ući na tržište osposobljavanja za posao odmah nakon škole. Cilj je poboljšati njihove sposobnosti koje su potrebne za osposobljavanje i zaposlenje. Za davanje potpore mladima zadužene su uglavnom neprofitne organizacije (dobrotvorne ustanove, udruge, zaklade) čije aktivnosti financijski pokrivaju javne ustanove, npr. Državna agencija za zapošljavanje. Budući da svaka od 16 pokrajina određuje vlastiti školski program i obrazovne ciljeve, svaka je pokrajina zadužena za integraciju sustava potpore u škole. Izvanškolski program osposobljavanja i nastavak školovanja obveza je Saveznog ministarstva za obrazovanje i istraživanje.

2. Izvanškolski „Savezi obrazovanja“, koje podupire Savezno ministarstvo za obrazovanje i istraživanje od početka 2013. godine, imaju za cilj osigurati da djeca u nepovoljnijem položaju imaju iste šanse za stjecanje obrazovanja kao i druga djeca te da budu dobro pripremljena za svoje obrazovne karijere. „Savezi obrazovanja“ uključuju npr. ljetne kampove i akademije te programe mentorstva.
3. Inicijativa „Obrazovni lanci“ (*Bildungsketten*) Saveznog ministarstva za obrazovanje i istraživanje ima za cilj spriječiti napuštanje obrazovnog sustava pomoću programa prevencije i profesionalne orijentacije tijekom srednje škole.
4. U programu „Pratnja pri nalaženju posla - obrazovni lanci“ (*Berufseinstiegsbegleitung Bildungsketten*) oko 1000 asistenata služi kao potpora djeci s posebnim potrebama tijekom završne godine škole i prve godine osposobljavanja za posao.
5. Program „Profesionalne orijentacije“ (*Berufsorientierungsprogramm*)“ nudi profesionalnu orijentaciju mladima koji se žele započeti osposobljavati za posao.
6. Program *JOBSTARTER* podržava regionalne projekte koji pomažu tvrtkama da stvore dodatna mjesta za stažiranje za mlade.

Budući da je Njemačka multietnička i useljenička zemlja, postoje i značajne razlike s obzirom na etničku pripadnost, podrijetlo roditelja i sl. - učenici koji pohađaju njemačku školu, a nisu njemačke nacionalnosti, imaju veće šanse za napuštanje obrazovanja (prema Hofmann, S., 2010.; Michel, A. 2005.; Vogler-Ludwig, 2006.). Prema podacima Saveznog ministarstva za obrazovanje i istraživanje (2006.), u Njemačkoj 2004. godine 7,3% učenika njemačke nacionalnosti nije završilo nižu srednju školu, nasuprot 17,5% učenika stranaca. Isto tako, 4,3% učenika njemačke nacionalnosti i 11,5% učenika strankinja nije uspjelo završiti nižu

srednju školu u 2004. godini. Prema ovim podacima, strani učenici imaju više problema pri ostvarenju školskih obveza, te su stoga skloniji ranom napuštanju školovanja.

Kako bi se pomoglo učenicima koji nisu njemačke nacionalnosti, Stalno vijeće (2007.) je postavilo sljedeće odredbe:

1. Djeca koja ne znaju dobro njemački jezik, nakon vrtića a prije osnovne škole, moraju pohađati posebne satove jezika,
2. Učitelji koji porijeklom nisu Nijemci trebaju pomagati takvoj djeci („*cultural middle man*“),
3. Agencija za rad i zapošljavanje imat će u ponudi dodatne satove jezika te satove metodologije „kako učiti“ i učenja socijalnih vještina.

„Mirovna škola“ u Lüdenscheidu (Nordrhein-Westfalen) posebna je škola za učenike koji imaju problema s učenjem (Michel, 2005.). U toj školi, nakon što su bili u nemogućnosti sami riješiti probleme s učenicima, osnovan je odbor s članovima iz sudstva, policije, socijalne službe, psihijatrije te iz same škole. Zadaća odbora bila je pronaći rješenje za smanjenje broja izostanaka iz škole. Odbor je razvio standardiziran proces kako se nositi s učenicima koji izostaju s nastave. Prvo se uz pomoć upitnika i razgovora s učenikom istražuje učenikova prošlost i razlozi nepohađanja nastave. Upitnik uključuje pitanja poput: *Izostaje li učenik s nastave svaki dan ili određenim danima? Koji je razlog njegova nepohađanja nastave? Kakav mu je uspjeh u školi?* Cilj je upitnika bolje razumijevanje učenika i pronalaženje načina kako mu pomoći.

Učeničkovi roditelji dobivaju partnera u školi kojem se mogu obratiti za savjet, a škola mora dati roditeljima i učiteljima materijale koji objašnjavaju kako se nositi s učenicima koji izostaju s nastave. Škola je uvela dane prakse kad učenici imaju mogućnost upoznati se s radom raznih tvrtki jer na taj način mogu dobiti ideju što bi mogli raditi nakon završetka školovanja. Osim toga, škola je proširila svoj izvanškolski program, nudeći dodatne sate jezika i sporta a učenicima je dana mogućnost da aktivno uredi svoju školu. Rezultat programa bio je da se izostajanje s nastave, a time i rano napuštanje školovanja, smanjilo za trećinu.

ISKUSTVA IZ IRSKE

Program potpore mladima provodi se u suradnji sa školama i sedam organizacija u lokalnim zajednicama u Dublinu, Galwayu i Corku. Korišnici programa su djeca iz „ugroženih“ škola, izbjeglice, tražitelji azila i djeca članovi „putujućih zajednica“ (*Travelling Community*). U vrijeme ekonomskih kriza povećan je rizik ranog napuštanja školovanja mladih. Također, istraživanja su pokazala da irska djeca iz ugroženih zajednica teže upisuju fakultete a procjenjuje se da 1000 djece ne nastavlja srednju školu nakon osnovne, a trećina djece napušta osnovnu školu s problemima pismenosti. Kao odgovor na obrazovanje u okviru društvenih problema, Suas, irska organizacija koja se bavi obrazovanjem, pokrenula je Mentorski program kojem su ciljevi spriječiti obrazovne nedostatke i promicati socijalnu uključenost u Irskoj te razviti mrežu informacija uključivanjem građana diljem zemlje. Koristi od mentorskog programa u 2009./2010. školskoj godini imala je 261 mlada osoba a u program je uključeno 150 mladih volontera. Mentori su studenti-volonteri, koji se uključuju na početku školske godine te su angažirani jedno ili dva polugodišta na tjednoj osnovi. Program se provodi potporom u postojećem obrazovnom sustavu, posebno u obliku edukacija za mlade koji prerano napuštaju školu, poduka engleskog jezika za učenike izbjeglice i azilante, pomoći u pisanju domaće zadaće te razvoja mentorstva kroz vršnjačku pomoć. Programom se potiče razvoj volonterske kulture među mladima i dublje razumijevanje obrazovnih nedostataka i nejednakosti u Irskoj. Dugoročna očekivana korist je da će volonteri nastaviti s volonterskim angažmanom u društvenim pitanjima.

Ured za obrazovanje i vještine iz Dublina pokrenuo je „Provođenje politika jednakih šansi u školama“ (DEIS), akcijski plan za uključenost u obrazovanje kojim je obuhvaćeno 669 osnovnih i 195 srednjih škola u Irskoj. Akcijski je plan usmjeren na potrebe i prioritete u obrazovanju djece i mladih iz slabije razvijenih zajednica uključenih u predškolsko, osnovnoškolsko i srednjoškolsko obrazovanje u dobi od 3 do 18 godina. Na ovaj je način omogućeno prepoznavanje djece i mladih u nepovoljnom položaju i razvoj programa potpore školama. Kao mjera potpore razvijena je, u svrhu prevencije ranog napuštanja školovanja, strategija koja se odnosi na učenike koji ne uspijevaju ostvariti svoj puni obrazovni potencijal.

Kako bi se pomoglo učenicima i članovima njihovih obitelji, osiguravaju se koordinatori-učitelji, koji u punom radnom vremenu pomažu učenicima kod kuće i u školi. Njihovo radno vrijeme je fleksibilno i na raspolaganju su obiteljima i u kućnim posjetima. Njihova uloga je usmjeravati učenike i zainteresirati ih za školu. Također, pomažu nastavnicima u školama kako bi razvili vještine pomaganja učenicima s problemima u učenju. Posjeduju nove informacije i upoznati su s promjenama nastavnog plana te se za njih organiziraju edukativni treninzi. Funkciju koordinatora jedna osoba može obavljati u razdoblju od tri do šest godina (HSCL 2005-2006.)

UNAPRJEĐENJE SUSTAVA PREVENTIVNOG DJELOVANJA

S obzirom na mogućnosti unaprjeđenja sustava preventivnog djelovanja i ispitanici Pragminog istraživanja smatraju da je potrebno kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika i potpora nastavnicima, suradnja sa socijalnim radnicima - dolazak socijalnih radnika u školu, stupnjevito obrazovanje mladih, rana edukacija, razmjena informacija i timski rad. Svakako je potrebna i uključenost institucija koje djeluju na tržištu rada u pružanju profesionalnog usmjeravanja mladim ljudima. Osnovne intervencije pomoći mladima koji su u riziku od napuštanja obrazovanja obavezno podrazumijevaju i dobru suradnju s roditeljima.

Uloga prevencije

Osnovni je cilj prevencije smanjiti čimbenike koji u određenim okolnostima mogu voditi prema napuštanju obrazovnog procesa.

Povećanje broja djece u kvalitetnom sustavu predškolskog obrazovanja u ranom djetinjstvu pokazuje se kao jedna od najučinkovitijih mjera u osiguranju dobrog početka obrazovanja i razvijanja otpornosti. Naime, dobra kvaliteta obrazovanja u ranom djetinjstvu i adekvatna skrb mogu uvelike poboljšati fizičko blagostanje, socijalni i emocionalni razvoj, razvoj jezika i kognitivnih sposobnosti te u tom smislu biti uspješna preventivna mjera za djecu u riziku.

Najranije djetinjstvo, obrazovanje i skrb o djeci iz ugroženih ili obitelji u rizicima utječu na uspješniji početak obrazovnog procesa. Djeca koja su sudjelovala u programima ranog obrazovanja postižu znatno bolje rezultate u matematici u dobi od 15 godina. S druge strane, primjerena skrb za djecu u najranijoj dobi i smanjenje nejednakosti među učenicima u obrazovnom procesu povezani su s boljim rezultatima mladih na području računanja, pismenosti ili društvenog funkcioniranja. Stajališta o prevenciji koja nalazimo u literaturi potvrđuju i ispitanici ovog istraživanja:

„Više raditi na prevenciji. Mi zapravo ništa ne radimo na prevenciji, nego mi radimo već kad je stvar otišla do kraja. Kad već vidimo da markira, da ne dolazi, da ga nema, onda tek djelujemo.“ (SŠ7)

Preventivno djelovanje pokazuje daleko bolje rezultate nego naknadne intervencije.

Timski rad

Autori se slažu da povećanju obrazovnog uspjeha mladih može doprinijeti osiguranje bolje kvalitete i statusa obrazovnog programa, posebice u strukovnim školama. Pokazalo se da loši ishodi učenja mogu u velikoj mjeri utjecati na daljnju nemotiviranost učenika za učenje, kao i odvratiti učenike od nastavka školovanja. Učinkovita potpora učenicima i preventivno djelovanje za mlade u riziku od napuštanja obrazovanja stoga bi trebali biti usredotočeni na probleme u ranoj fazi, poboljšanje atmosfere u školi i stvaranje poticajnog okruženja za učenje. Pozitivna diskriminacija, kao što je program potpore mladima u školama u nerazvijenim područjima ili s izraženijim problemima učenika, osigurava školama dodatnu potporu učenicima i stvaranje inovativna okruženja za učenje prilagođena specifičnim potrebama učenika. Fleksibilno i moderno obrazovanje povezuje opće obrazovanje, stručno osposobljavanje i praktično radno iskustvo:

„A ekipa nam fali. Nedostaje nam ekipa koja bi radila. Jedan čovjek, nažalost, ne može puno napraviti. Odnosno, ne može onoliko koliko bi trebalo.“ (SŠ5)

„Trebali bi raditi skupove djelatnika, dakle socijalnih radnika i prosvjetara, odnosno pedagoga, psihologa, defektologa, svih tih, da to, recimo, budu uvriježeni nekakvi petci u mjesecu gdje bi se mogli upoznati i prema tome i početi surađivati, jer ovako, telefonom, mailom, faxom, sve to ostaje hladno.“ (SŠ6)

„Mislim da je jako bitno educirati profesore. Znači, da oni idu, konstantno, na neka stručna usavršavanja.“ (SŠ2)

„Trebalo bi malo i nadograditi modele - modele koji se mogu izraditi i biti bliži istini rješavanja problema, a opet, potrebno je uključiti i širu društvenu zajednicu.“ (UD2)

„Trebalo bi više raditi na primijenjenoj psihologiji na razini novih oblika planiranja i novih smjernica u obrazovanju. I tu bi se puno dobilo i tu bi se ljudi educirali.“ (UD7)

„Radimo bez psihologa, koji bi bio izuzetno potreban ovdje, i bez socijalnog radnika, koji bi isto tako bio potreban u našoj ustanovi; to su jednostavno danas takvi problemi da vam treba veći broj stručnjaka.“ (UD10)

„Živimo u vremenu cjeloživotnog učenja... izazovi, nove tehnologije, novo vrijeme u kojem jesmo, globalizacija, EU... sve nas to tjera da se moramo non-stop prilagođavati.“ (UD10)

„Danas bi nastava svakako trebala biti više individualizirana i trebali bi upravo imati posebne programe za djecu koja su u riziku, a mi takve programe nemamo.“ (UD11)

Suradnja stručnih službi

Umrežavanje s dionicima izvan školskog okruženja i pristup potpore lokalnih mreža često je vrlo učinkovit način osiguravanja adekvatne potpore. Umrežavanje s dionicima izvan školskog okruženja omogućuje školama, ali i učenicima, da se učinkovitije nose s nizom problema koje učenici nerijetko iskazuju (zlouporaba droga ili alkohola, nedostatak motivacije, depresivnost, fizičko zlostavljanje i tjelesno ili mentalno nasilje). U takvoj mreži dionika škole i socijalne ustanove trebaju moći zajednički i koordinirano djelovati, biti slobodni odlučiti o mjerama koje treba provesti i, prema mogućnosti i potrebi, osloniti se na usluge ustanova socijalne skrbi, policije ili sudske vlasti:

„Ta koordinacija... uglavnom je papirnata. Napismeno napišemo da učenik ima takve i takve probleme, onda oni naprave uvid... Ali kakve su njihove mogućnosti ulaska u školu, djelovanja, češći kontakti, to ovisi o njihovoj organizaciji rada; ali mogli bi nam dolaziti.“ (SŠ12)

„Možda bi bilo bolje kad bi, recimo, socijalni radnici dolazili u posjet, kad bi oni, recimo, dolazili u školu, malo nam pomogli. Da oni njega malo pozovu, malo razgovaraju, mislim da bi to imalo koristi.“ (SŠ6)

RANO NAPUŠTANJE ŠKOLOVANJA I ZAPOSLENOST

Srednjoškolsko obrazovanje u Republici Hrvatskoj još uvijek nije zakonski obavezno, te se mladi ne moraju upisati ili mogu napustiti srednju školu bez izravnih posljedica. Međutim, postoje neizravne posljedice, koje dolaze do izražaja tek kasnije, kada mladi koji nemaju nikakvu stručnu spremu dođu na tržište rada. Osobe koje napuštaju školovanje nerijetko su izložene nezaposlenosti ili privremenoj zaposlenosti a zbog neodgovarajuće kvalifikacije suočavaju se s niskim prihodima i nemogućnosti napredovanja u poslu. Osim toga, napuštanje školovanja mladih osoba uzrokuje i dodatne troškove u zdravstvenom i socijalnom sustavu (Bridgeland i sur., 2006.).

Jedna od glavnih poteškoća mladih koji nisu završili srednju školu jest njihova nesposobnost da se uspješno snađu na tržištu rada te pronađu zaposlenje koje bi im donijelo dovoljne prihode za normalan život (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.). Podaci za Europsku uniju govore da je u 2009. godini samo 48% mladih koji su rano napustili školu u članicama Europske unije bilo zaposleno, dok je 52% bilo nezaposleno ili izvan tržišta rada. Na taj način rano napuštanje škole ima dugotrajne negativne učinke na društveni razvoj i gospodarski rast jer se inovativnost i rast oslanjaju na kvalificiranu radnu snagu, što mladi koji rano napuštaju školovanje nisu.

S obzirom na to da je u Hrvatskoj velika nezaposlenost, posebno mladih, ovaj problem još više dolazi do izražaja: mladima bez završenog obrazovanja još je teže naći zaposlenje i uključiti se u redoviti životni i poslovni put. To postaje ozbiljna zapreka u ostvarenju zacrtanih ekonomskih ciljeva i postizanju veće konkurentnosti (Ilišin i sur., 2003.; Starc i sur., 2006.). Osobe slabijeg obrazovanja znatno teže pronalaze bilo kakav, a osobito dobro plaćen, posao, jer viši stupanj obrazovanja poslodavcu obično smanjuje vlastita ulaganja u zaposlenika i pokazuje kapacitete za učenje i stjecanje novih, za posao bitnih znanja i vještina (Milas, Ferić, Šakić, 2010.). Ove probleme jednako prepoznaju i opisuju ispitanici istraživanja svjesni problema prilikom zapošljavanja mladih s obzirom na nedostatak radnih mjesta i mogućnosti zaposlenja bez srednjoškolske svjedodžbe:

„Ne postoje prava zanimanja da bi oni ušli u sustav zapošljavanja. Nažalost posao je teško danas naći.“ (UD1)

„Vjerojatno se zaposle po privatnoj liniji ili u kafiću ili ovako nešto sitno, ali svuda vlada nezaposlenost, svuda vlada besparica, radna mjesta se zatvaraju, a ne otvaraju.“ (UD3)

„Ja se čudom čudim kada vidimo da je zaposlen jedan čovjek koji je rizičan ili ima nekakve posebne potrebe.“ (UD5)

„Teško se mladima koji napuste sustav obrazovanja zaposliti... oni koji napuste školovanje imaju minimalne prilike da uđu u sustav zapošljavanja.“ (UD8)

„Sustav reagira loše. Oni više posao nalaze po slučaju. Ta djeca koja su rizičnija, onda ako udare ne dobre ljude, ali to nije pravilo, to je slučaj.“ (UD5)

„Baš naši učenici teško nalaze zaposlenje, teško... možda ih je od ovih lani, ako ih je tek 30% dobilo zaposlenje; ostali nisu još dobili zaposlenje, čekaju, traže nešto... Jednostavno ne mogu naći zaposlenje.“ (UD9)

Smanjenje broja mladih koji napuštaju obrazovni proces ima izravan utjecaj na zapošljivost mladih te pridonosi njihovom većem sudjelovanju na tržištu rada (Europska komisija, 2011.), a svakako pomaže u otklanjanju čimbenika (nezaposlenost, siromaštvo) koji rezultiraju socijalnom isključenošću velikog broja mladih ljudi. Ispitanici istraživanja u kontekstu hrvatskog sustava obrazovanja i zapošljavanja uočavaju nedostatak koordiniranosti i suradnje te ukazuju na jako male mogućnosti mladih u riziku da u nekom obliku nastave edukaciju ili osposobljavanje kako bi stekli svjedodžbu i stručno zanimanje:

„Ako dijete nema svoje zanimanje, onda to još nije riješena stvar. Mislim da bi im trebala biti dana mogućnost devetogodišnjeg ili jedanaestogodišnjeg usmjeravanja, ovisno kako bi se škola reformirala i da se usmjeravaju za zanimanja koje postoje kod nas.“ (UD1)

„Postoje večernje škole, gdje oni mogu steći naknadno neko znanje ako ispadnu iz škole, iako je to već teško i košta. Jako je teško ako se ispadne iz sustava jer nema se više mogućnosti, ta škola košta oko tisuću eura.“ (UD6)

„Dolazi do toga da kada sazriju, oni se opet vraćaju i žele upisati recimo obrazovanje za odrasle... Interesiraju se ipak da nešto završe, ali teško, teško to ide.“ (UD3)

„Mislim da nemaju mogućnosti osiguranja određenih sredstava kako bi se tim mladima koji ne mogu završiti određeni program dala mogućnost određene prekvalifikacije, a da bi opet došli do nekog svog zanimanja.“ (UD10)

„Sustav zapošljavanja podrazumijeva da svatko mora završiti neki program srednjoškolskog obrazovanja, a to nemaju svi... oni su otpadnici i za njih nema alternative.“ (UD11)

PRAGMINE USLUGE DJECI, MLADIMA I OBITELJIMA

Pragmine usluge su namijenjene učenicima završnih razreda osnovne škole i učenicima srednjih škola na području Zagreba koji nailaze na teškoće u izvršavanju školskih obveza, u odnosima s vršnjacima, nastavnicima i roditeljima/skrbnicima, koji iskazuju probleme u ponašanju i emocionalnom funkcioniranju, postižu nizak školski uspjeh i prijeti im ponavljanje razreda ili napuštanje obrazovanja. Mladi često nisu „samo lijeni“ ili se „teško koncentriraju“ nego iza školskog neuspjeha stoji čitav niz osobnih, obiteljskih, okolišnih i strukturnih uzroka. Važno je u pružanju pomoći mladima osvijestiti povezanost nekih nepovoljnih utjecaja, sadašnje situacije i budućnosti.

Među pokazatelje niskog školskog uspjeha i napuštanja škole kod učenika koji mogu koristiti usluge Pragme ubrajamo:

1. **nerazvijene radne navike,**
2. **veći broj i učestalost izostanaka iz škole,** uz prisutnost **negativnih ocjena,**
3. **nemotiviranost** za upisanu srednju školu,
4. **slaba vezanost uz školu ili otuđenost od škole** - slabi odnosi s nastavnicima, vrijednostima i normama koje škola promiče,
5. **česte bolesti i niske financijske mogućnosti obitelji** zbog kojih učenik često izostaje s nastave,
6. **iskazivanje emocionalnih i problema u ponašanju:** nisko samopouzdanje, izrazita povučенost i odvojenost od vršnjaka, tužno raspoloženje ili nezainteresiranost, samoozljeđivanje, izrazita svadljivost i sukobljavanje s autoritetima, laganje, eksperimentiranje sa sredstvima ovisnosti, agresivnost,
7. **narušeni obiteljski odnosi** obilježeni dugotrajnim sukobima, fizičkim i psihičkim zlostavljanjima, prijetnjom rastavama...; bolest, smrt roditelja, rastava ili napuštanje od strane jednog ili oba roditelja,
8. **nestrukturirano provođenje slobodnog vremena:** pretjerano konzumiranje medijskih sadržaja, kasnonoćni izlasci, skitnja.

Savjetovalište za mlade

U Savjetovalištu mladi mogu kroz povjerljiv razgovor dobiti potporu stručnjaka radi: stjecanja boljeg uvida u uzroke trenutne situacije/poteškoće, analize vlastitih postupaka i reakcija, učenja emocionalnih vještina, jačanja samopouzdanja i izgradnje realne i pozitivne slike o sebi, ostvarivanja osobnih i obrazovnih ciljeva; unaprjeđenja odnosa s odraslima i vršnjacima, kvalitetnijeg planiranja obveza i slobodnog vremena. Uključivanje u Savjetovalište je dobrovoljno ili uz preporuku stručnog suradnika škole ili centra za socijalnu skrb te uz pisanu suglasnost roditelja/skrbnika.

Neke od sljedećih izjava mladih u sebi kriju moguće uzroke teškoća učenika koje ih ometaju u kvalitetnom obrazovanju:

„Ako me netko udari, naravno da ću i ja njega... Pa i moj tata je takav, i on mi je to savjetovao... Ja dođem izvana natučen i on me pita 'kaj, opet je bila neka šora?!'... Moj se tata ponaša kao tinejdžer, jako sam ljut na njega zbog toga jer ne možemo ozbiljno razgovarati!” (izjava 16-godišnjaka koji je u savjetovalište upućen zbog izrazito čestih sukoba s nastavnicima/autoritetima, velikog broja izostanaka, negativnih ocjena).

„Moj tata je idiot... Već sam puno puta majci rekla da se rastane od njega. Kak' si može dozvoljavati da ju tak' maltretira...” (izjava 15-godišnjakinje koja je za sebe tvrdila da je jedna od „najstrašnijih cura u Zagrebu”, često je ulazila u sukobe s vršnjacima, ima nisku motivaciju za školu, često je izostajala s nastave).

„Ne mogu učiti kod kuće jer se stalno netko svađa. Ima nas šestero djece i stalno je kaos... Ne mogu podnositi tu buku, pa stavim slušalice na uši i slušam glazbu ili radije ni ne dođem kući, već se idem 'napušiti' s prijateljima da ne mislim na situaciju doma... Oni me razumiju; pričamo jedni drugima kako nam je doma... Moji su me tukli zbog ocjena u osnovnoj školi i to im ne mogu oprostiti, zato sada ne želim uopće razgovarati s njima...” (izjava 16-godišnjakinje iz obitelji sa znatnim problemima; djevojka izražava psihičke teškoće, izostaje s nastave, nemotivirana je za školu, opterećena svojim 'unutarnjim' svijetom).

Mentorstvo za mlade

Mentorski program se sastoji od razvijanja povjerljivog odnosa mentora (volontera - *punoljetne, moralne, odgovorne osobe*) i učenika. Oni se tjedno ili mjesečno sastaju tijekom godine dana kako bi radili na osobnim i obrazovnim ciljevima mlade osobe koji su definirani individualnim planom. Za uključenje u mentorstvo potrebna je motiviranost učenika i procjena zaposlenika Pragme, kao i suglasnost roditelja/skrbnika.

Savjetovalište za roditelje i obiteljska terapija

Roditelji mogu biti uključeni u savjetovališni proces kroz osobne susrete i telefonske razgovore kako bi dobili potporu i smjernice u provođenju odgojnih postupaka, posebno ukoliko su njihova djeca uključena u programe Pragme. Obitelji koje iskazuju veće teškoće u odnosima uključuju se u obiteljsku terapiju, u kojoj svi članovi sudjeluju. Uključenje u Savjetovalište i obiteljsku terapiju je dobrovoljno ili uz preporuku stručnjaka.

Radionice i predavanja

Na poziv škola i vrtića Pragma organizira radionice i predavanja za djecu, mlade, roditelje i stručnjake. Teme radionica i predavanja definiraju se u suradnji sa stručnim radnicima škola i vrtića. Radionice koje vode stručnjaci Pragme mogu se provoditi u ciklusima/modulima ili jednokratno, ovisno o potrebama ustanove i problemima s kojima se suočavaju roditelji, djeca, mladi i stručnjaci.

Iskustvo iz Savjetovališta

Petra dolazi u Pragmino savjetovalište iz manjeg mjesta izvan Zagreba sa 18 godina, na očev poticaj, smatrajući i sama kako bi joj dobro došla pomoć. Posvojeno je dijete, a majka je preminula. Za činjenicu da je posvojena doznala je tek kada je postala punoljetna, putem obavijesti centra za socijalnu skrb, što je za nju bio velik šok. Zbog majčine smrti Petra je vrlo rano morala preuzeti većinu kućanskih obaveza, uz one školske, a da pritom nije osjećala dovoljnu tehničku ni emocionalnu potporu svojih ukućana. Za jednog od braće tvrdi kako je već nekoliko godina

povučen u sebe, ne izlazi iz kuće, zanemaruje obveze i ne sudjeluje u kućanskim obavezama. Bratovo ponašanje je često puta bilo razlogom obiteljskih svada. Iako oca izrazito cijeni i voli, Petra tvrdi kako s njime ne može otvoreno i iskreno komunicirati a da razgovor ne završi svadom. Otac je emocionalno zatvorena osoba i kada Petra pokuša razgovarati s njime o osjećajima i svojim potrebama, on se zatvori. Otac se, s druge strane, oslanja na Petru u svim kućanskim poslovima. Petra pak ima osjećaj da nikada neće biti dorasla svojoj pokojnoj majci, te sama od sebe očekuje da bude dobra u svemu što radi kako ne bi bila na teret ocu.

Petra je pala jedan razred srednje škole - pokušala je ponavljati razred, no bezuspješno, jer se osjećala depresivno i razočarano. Pokušala je završiti srednjoškolski program u večernjoj školi za isto zanimanje, no i taj je program napustila zbog toga što nije bila zadovoljna ni kvalitetom programa a niti atmosferom u razredu. Također, imala je i jedno neugodno iskustvo tijekom školske prakse. U trenutku razmišljanja o napuštanju i večernjeg programa osjećala se neuspješnom jer još uvijek nije bila završila srednjoškolsko obrazovanje. Osjećala je da mora opravdati očeva očekivanja, a uspjeh u školi je poistovjećivala sa zahvalnosti za sve što je on učinio i uložio u nju.

Slobodnog vremena je imala izrazito malo, ali ono u čemu je uživala bilo je društvo kućnog ljubimca i druženje s prijateljima te s dečkom s kojim je bila već više godina u emocionalnoj vezi. Bila je izrazito vezana na njega, ali je s njime već neko vrijeme osjećala teškoće u odnosu, dijelom stoga jer je njemu bilo sve teže nositi se s njenim promjenjivim raspoloženjima i nezadovoljstvom.

Petra je karakterno izrazito osjećajna i osjetljiva, topla i komunikativna. Povremeno se primjećuje još uvijek depresivno i promjenjivo raspoloženje ali i visoka potreba za razgovorom, za razumijevanjem vlastite situacije, za pažnjom. Djeluje vrlo opterećena svim obavezama ali i vlastitim očekivanjima od same sebe.

Činjenica da je ostavljena od bioloških roditelja kao dijete, zatim i šok zbog kasne spoznaje da je posvojena, majčina smrt, očeva niska razina emocionalne topline i česte obiteljske svade te napokon pad razreda faktori su koji su vrlo nepovoljno utjecali na njeno samopouzdanje, sliku o sebi i na mentalno zdravlje.

Tijekom savjetovanišnog rada, doživjela je još neke za nju teške situacije: dečko ju je na kraju ostavio a otkrila je i kako je uz vezu s njom istodobno bio u još nekoliko veza. Odnos s članovima obitelji je u jednom razdoblju bio izrazito loš; tada se dogodio i fizički sukob, što ju je izrazito pogodilo. Na jednom „partiju“ društvo joj je ponudilo drogu, nakon koje je imala

zastašujuće halucinacije, uz fizičke simptome i izraziti osjećaj razočaranja u samu sebe. Doživjela je i panični napad tjedan dana nakon toga, no nije ustrajala u traženju psihijatrijske pomoći iako je na nju bila poticana od strane Pragme, liječnika i psihijatarata. Proteklo je nekoliko mjeseci tijekom kojih je odbijala pomoć i od Pragme.

S Petrom je bilo potrebno uspostaviti odnos u kojem će ona osjećati da se može slobodno izraziti, da će biti saslušana i shvaćena i u kojem će imati osjećaj da je prihvaćena onakva kakva jest, s vrlinama i nedostacima. Uz pružanje emocionalne podrške, s obzirom da je već neko vrijeme osjećala nezadovoljstvo i neefikasnost u svojim postupcima, bila je poticana na analizu vlastita ponašanja i osjećaja koji se javljaju u odnosima s drugima kako bi mogla shvatiti vlastite potrebe koje su bile u pozadini tih ponašanja i osjećaja. Prihvatanjem svojih potreba mogla je razmišljati o boljim načinima njihova zadovoljenja te ih bolje osvijestiti kada je potiču na ponašanja koja su za nju nepovoljnija.

Napokon, nakon godine dana rada kod Petre su primjetne vrlo pozitivne promjene. Vratila se u savjetovani program i još uvijek u njemu ustraje. Stvorila je odnos povjerenja s voditeljicom, otvoreno razgovara o svojim poteškoćama i međuljudskim odnosima te postupno dolazi do određenih uvida o svojim pravim motivima i potrebama koji je pokreću.

Odlučila je upisati program otvorenog učilišta za drukčije zanimanje i trenutno uspješno završava tekući razred. Ustraje u programu, osjeća se uspješnom i iskazuje visoku motivaciju za završetkom srednje škole. Otkrila je kako nije jedina koja završava školu nakon dvadesete i kako ta činjenica ne treba biti „sramotna“ te je stekla i nekoliko kvalitetnih prijateljtava.

Odlučila je darovati kućnog ljubimca, koji joj je, iako važan u njenom životu, postao prevelikom teretom jer se jedino ona brinula o njemu. Smanjila je količinu obveza u kući te se više posvetila brizi o sebi: pro našla je honorarni posao i posvetila se aktivnostima slobodnog vremena koje si dugo vremena nije priuštila, a koje ju ispunjavaju i opuštaju. Time je postala i zadovoljnija svojim trenutnim životom i samom sobom.

Upoznala je nove ljude s kojima provodi vrijeme i koji nisu rizičnog ponašanja. Istražuje u kakvim se odnosima osjeća dobro, u kojima se ne osjeća „zagušeno“, a budući o svojim dubljim problemima razgovara s voditeljicom savjetovaništa, ona sama više pazi kako ne bi emocionalno opterećivala druge kao prije (iz velike potrebe za pažnjom i utjehom). Poboljšala je odnos s ocem, koji je ipak podržava i ohrabruje, a kojeg ona vidi kao glavni oslonac u svome životu i kao osobu koja joj je prenijela životne vrijednosti za koje se i sama želi zauzimati. Prema drogi

ima negativan stav i izbjegava mjesta na kojima se ona nudi. Sada se osjeća spremnom potražiti pomoć i psihijatra-psihoterapeuta kako bi na dubljoj razini prevladala određene teškoće i procese, prouzrokovane teškim životnim okolnostima.

ULAGANJE U OBRAZOVANJE MLADIH - NAJPAMETNIJA OSOBNA I DRUŠTVENA INVESTICIJA

Mladi su bogatstvo društva i zato u njih treba ulagati. Kako srednja škola ima ključnu ulogu u obrazovanju jer mlade priprema za društvene uloge (bračne, roditeljske, političke), ulazak na tržište rada ili za nastavak školovanja, kao dio obrazovnog procesa smatra se prekretnicom u obrazovanju mladih i važan je čimbenik osobnog razvoja mladih ljudi i društva uopće. Uz obitelj, škola je institucija u kojoj mladi provode najviše vremena te kroz srednjoškolsko obrazovanje dobivaju nova znanja i vještine, ali i obnavljaju ona ranije stečena, potrebna za sudjelovanje u svakodnevnom društvenom životu i poslovnom svijetu. Srednjoškolskim obrazovanjem unaprjeđuju se osobni razvoj mladih, sklonosti, interesi i potencijali i otvara put bržem i kvalitetnijem zapošljavanju.

Zbog toga se razdoblje školovanja u sve većem broju zemalja u cijelosti ili dijelom uređuje kao dio obveznog obrazovanja. U Hrvatskoj je obvezno obrazovanje još uvijek ograničeno na osmogodišnje školovanje, uz najavljenog devetogodišnje, sukladno Strategiji obrazovanja, znanosti i tehnologije RH. Članak 65. Ustava Republike Hrvatske jamči dostupnost obrazovanja svima pod jednakim uvjetima i u skladu sa sposobnostima. Produljenje razdoblja u kojem je školovanje obvezno izravno utječe na smanjenje broja djece i mladih koji napuštaju školovanje. Zakonska odredba kojom je produljeno obvezno školovanje u Poljskoj dovela je do niže stope onih koji napuštaju školovanje, ispod 10% (Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers, 2010.).

Mlade u Hrvatskoj pogađa visoka stopa nezaposlenosti (čak bez obzira na postignuti stupanj obrazovanja), a dugotrajna nezaposlenost ozbiljno usporava njihovo socioekonomsko osamostaljivanje (Potočnik, 2006.). Većina mladih koji su zaposleni obavlja poslove nekvalificiranih ili kvalificiranih fizičkih radnika (62,9%) te uslužne djelatnosti, u kojima radi otprilike desetina mladih (11,4%) (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.). Mladi bez završene srednje škole najteže nalaze dobar i stabilan posao. Uzimajući u obzir samo one koji sudjeluju na tržištu rada, vjerojatnost zapošljavanja

kod populacije u dobi od 18 do 25 godina gotovo je dvostruko veća za osobe sa stečenom najmanje srednjoškolskom svjedodžbom (Matković, 2008., 2009., prema Milas, Ferić, Šakić, 2010.).

S druge strane, to znači i da se velik broj mladih osoba zbog svoje skromne izobrazbe već u mladosti suočava sa siromaštvom i socijalnom isključenošću. Tek se 3,1% mladih koji prerano napuštaju školovanje kasnije pojavljuje na obuci, naukovanju ili nekom drugom obliku usavršavanja (Brajša - Žganec, Merkaš, 2010.).

Osobe koje rano napuste školovanje ili nekvalificirani radnici često se suočavaju s preprekama za ponovno učenje ili tzv. cjeloživotno učenje, osobito zbog loših iskustava u školi, nedostatka povjerenja u vlastite sposobnosti učenja, nemotiviranosti poslodavaca da ulažu u njih i nedostatka novca za financiranje samostalnog obrazovanja. Za njih je stoga izuzetno važna „druga prilika“, mogućnost ponovnog pristupa obrazovanju kako bi stekli kvalifikacije i lakše pristupili tržištu rada.

Razumijevanje dubine i širine problema ranog napuštanja školovanja ključan je i prvi korak u aktualiziranju ove teme i pronalaženju odgovarajućeg rješenja. Rad Pragme (neposredni rad - savjetovališta, terapije, grupni rad, predavanja, radionice te zagovarački i istraživački rad) jedan je od rijetkih u Hrvatskoj fokusiran na mlade kojima prijeti ispadanje iz sustava obrazovanja. Međutim, pristupanje problematici ranog napuštanja školovanja zadaća je koja se ne postavlja samo pred stručnjake nego, kako su pokazali rezultati, i pred roditelje i nastavnike, a sve zato da bi se identificirale rizične skupine učenika te kreirao odgovarajući odnos društva prema njihovim interesima, problemima, potrebama i životnim perspektivama. Swanson (2003.) ističe da ćemo tek stekavši znanje o uzrocima koji dovode do ranog napuštanja školovanja moći identificirati i provesti obećavajuće intervenne strategije za prevenciju ispadanja mladih iz sustava obrazovanja.

Odluka o napuštanju školovanja „opasna“ je za mladu osobu u brojnim područjima njezina života a ne samo ekonomskom: neuspjeh u obrazovnom procesu, nedostatak samopouzdanja u učenju nerijetko nakon prestanka obrazovanja rezultira rastom poteškoća mladih u društvenom, emocionalnom i obrazovnom području. Mladi koji napuste školovanje u mladoj dobi tako se nađu pred spomenutim poteškoćama kojih nisu svjesni i često ih ne razumiju, pa im je potrebna potpora stručnjaka i okoline kako bi ih na odgovarajuć način prevladali.

Rano napuštanje školovanja uzrokuje brojne socijalne probleme: rast potrebe za socijalnom pomoći, antisocijalna/neprihvatljiva ponašanja te socijalnu isključenost (Milas, Ferić, Šakić, 2010.). Ovo je problem čije se posljedice osjećaju svakodnevno kroz dugi niz godina ometajući razvoj i napredak pojedinca, njegove okoline ali i društva u cjelini.

PRILOG: SAVJETI RODITELJIMA - ŠTO UČINITI AKO SUMNJATE DA VAŠE DIJETE ŽELI NAPUSTITI ŠKOLOVANJE?

- * Nemojte ostati nezainteresirani kada primijetite znakove koji su vas naveli na sumnju da dijete želi napustiti školovanje. To su povećani izostanci ili bježanja s nastave, neprihvatljivo ponašanje, kontinuirano ometanje nastave, odbijanje odlaska u školu i sl. Odluka o napuštanju školovanja nije jednostavna i trenutna nego je vezana uz brojne znakove i promjene u ponašanju koje se mogu rano uočiti.
- * Dio mladih koji su odustali od školovanja ističe da njihovi roditelji nisu pokazali značajan interes za njihovu odluku da napuste obrazovanje ili su je čak i podržali. Takvim odnosom prema djetetu i njegovu ponašanju šaljete poruku da djetetove odluke i problemi nisu važni.
- * Odluka o napuštanju može biti tek krajnji ishod razgovora s djetetom i razmatranja svih drugih opcija. Stoga se zainteresirajte za dijete kroz razvoj ili vraćanje međusobnog povjerenja. Razgovarajte s djetetom kada uočite problem. Nemojte pretpostavljati da je to samo dio adolescentskog ponašanja ili da će sam od sebe nestati. Neprihvatljivo ponašanje koje dijete iskazuje posljedica je dubljih problema s kojima se ono ili cijela obitelj susreću, i stoga ih trebate rješavati zajedno. Razgovarajte o ovom problemu i utvrdite djetetove potrebe, želje, razmišljanja i definirajte prioritete.
- * Iako djetetovi postupci mogu izazvati osjećaj ljutnje, krivnje, srama ili straha, kada odlučite razgovarati s njim, budite otvoreni i smireni te nemojte pokleknuti pred pokušajima provokacije ili ignoriranja kojima vas dijete može izložiti. Ako imate problema, otvoreno to priznajte i naglasite da ćete ih zajedno riješiti. Zahtijevajte odgovore od djeteta glede njegova ponašanja ili problema u školi i budite odlučni u tome. Recite mu što od njega očekujete i kako se osjećate zbog njegova ponašanja te ostavite mogućnost da se o tome izjasni. Prihvatite da vam se možda djetetova iskrenost neće svidjeti, ali budite svjesni da je to prvi korak k poboljšanju komunikacije i rješavanju problema.

- * Ranom napuštanju školovanja prethodi niz osobnih i obiteljskih problema s kojima se mladi susreću. Ne ignorirajte ih. Financijski problemi, gubitak posla, stres na radnom mjestu ili rastava braka problemi su s kojima se obitelji suočavaju a mogu se odraziti i na mlade. Ukoliko se sami ne možete nositi sa svakodnevnim problemima i pritiscima načina života, nemojte to očekivati ni od djeteta. Potražite pomoć na vrijeme. Kao što ignoriranje neprihvatljiva ponašanja djeteta dovodi do njegova nastavka i povećanja, nagomilani problemi s kojima se obitelji nose također će vas početi opterećivati ako im se ne posvetite. Ako ste opterećeni, teško ćete se moći kvalitetno posvetiti potrebama djeteta. Postoje ljudi koji su tu da bi saslušali, uputili i pružili pomoć, stoga iskoristite njihovo znanje i iskustvo. Obratite se socijalnim radnicima, pedagogima, obiteljskim liječnicima, psiholozima i drugim stručnjacima te se pobrinite za sebe imajući na umu da time pomažete i svom djetetu.
- * Ako u obitelji postoje problemi za koje znate da utječu na djetetovo ponašanje, o tome svakako obavijestite razrednika svojeg djeteta kao i školskog psihologa ili pedagoga. Ako je potrebno, razgovarajte i s drugim nastavnicima s kojima vaše dijete dolazi u sukobe ili čije predmete teško uči. Ovo je važno jer na taj način iskazujete brigu za dijete i možete dobiti pomoć i savjet, a stručni djelatnici škole će biti upućeni u razloge djetetova ponašanja i znati odgovarajuće reagirati.
- * Ne ignorirajte pozive u školu, roditeljske sastanke i informacije kao ni druge načine komunikacije u kojima možete saznati o napredovanju djeteta i problemima s kojima se suočava. Iako vam se čini da vaše dijete ponajprije stvara probleme drugima, ne zaboravite da je ono ipak prvo koje s njima svakodnevno živi i ne uspijeva ih riješiti. Iako možete osjećati sram zbog postupaka svog djeteta, surađujte sa školom i prihvatite pomoć.
- * Ako niste zadovoljni s pomoći koju ste primili, preuzmite odgovornost i potražite pomoć na drugom mjestu. Važno je ne odustati i pronaći pravi način pomoći sebi i djetetu. Doživite li razočaranje prilikom traženja pomoći, ne dopustite da vas to vrati nekoliko koraka unazad i da ponovno počnete ignorirati problem ili se sami nositi s njime. S druge strane, budite oprezni da ne tražite pomoć od organizacije do organizacije a da se ustvari radi o vašem odbijanju suradnje i prihvaćanja mišljenja stručnjaka. Vodite računa i o tome da je djetetu potreban

stabilan odnos povjerenja sa stručnjakom te da česte promjene programa pomoći mogu biti kontraproduktivne.

- * Nemojte očekivati brza rješenja, jer takva ne postoje. Odgovornost za rješavanje problema s kojima se dijete suočava zahtijeva timski rad i velik angažman obitelji i djeteta.
- * Ukoliko dijete ipak odluči napustiti školu ili zajedno odlučite da je to za njega najbolje, ukažite mu na važnost obrazovanja i pružite potporu u pronalasku druge škole koja bi ga zainteresirala. Važno je pritom slušati svoje dijete, dopustiti mu da razmisli i pomoći da donese odluku. Odluka o izboru škole nikako ne bi smjela biti vaša.
- * Ako dijete odluči napustiti školovanje, ukažite mu na važnost financijskog sudjelovanja u troškovima života. Važno je da nauči kako ga nećete uvijek uzdržavati te da se treba zaposliti i preuzeti odgovornost za svoje odluke. Pazite da ne podmirujete njegove nerealne troškove, iz čega bi moglo izvući pouku da može manipulirati vama i lako i jednostavno doći do novca. Ovo se, naprimjer, odnosi na kupovanje automobila, mobitela, plaćanje registracije i sl., a nikako na podmirenje osnovnih potreba kao što su hrana, mjesto za život, odjeća i sl.
- * Budite svjesni da je rano napuštanje školovanja za dijete teško te da ono često nije u potpunosti svjesno posljedica koje takva odluka donosi. Zajedno sagledajte kako postupiti dalje i, ukoliko je potrebno, potražite pomoć stručnjaka koji mogu pomoći savjetovanjem i profesionalnim usmjeravanjem.

MIŠLJENJE RECENZENTA

prof. dr. sc. Nino Žganec

Publikacija pod nazivom „Potpora mladima, roditeljima i stručnjacima - sprječavanje ranog napuštanja školovanja“ plod je praktičnog i istraživačkog rada stručnjaka udruge Pragma koji djeluju u okviru preventivnih i tretmanskih programa usmjerenih mladima. Tematizirajući fenomen ranog napuštanja iz školskog sustava, skupina stručnjaka uhvatila se u koštac s izuzetno važnim problemom kojim se bave sve one zemlje koje mlade smatraju potencijalom budućeg razvoja te koje projekcijama društvenog razvoja pristupaju odgovorno i na sustavan način. Tema (pre) ranog napuštanja školovanja, danas više nego ikada ranije, predstavlja ozbiljan izazov kreatorima obrazovnih sustava, socijalne sigurnosti, zdravlja, ekonomije, općeg društvenog razvoja, a osobito je važna za roditelje i obitelji mladih.

Srednjoškolsko obrazovanje, koje se još u ne tako davnoj povijesti smatralo dugotrajnim ili teško priuštivim, pa i svojevrsnom privilegijom užeg sloja stanovništva, posljednjih se desetljeća prometnulo gotovo u *conditio sine qua non* modernog čovjeka koji želi računati na vlastitu socijalnu sigurnost, društvenu afirmaciju, a često čak i na osnovnu egzistenciju. Zahtjevi 21. stoljeća, kao stoljeća zasnovana na znanju i informacijama, u pogledu kvalitete i dužine obrazovanja daleko su veći nego ikada te rano napuštanje školovanja može predstavljati nepovratno izgublenu šansu.

Cilj publikacije jest senzibilizirati prvenstveno stručnu javnost za fenomen ranog napuštanja školovanja mladih u dobi između 15. i 24. godine te istovremeno pružiti koristan skup uputa svim onim dionicima koji su direktno ili indirektno uključeni u odgojno-obrazovni proces mladih tijekom njihovih formativnih godina. U teorijskom dijelu autori se služe komparativnim pristupom koji čitateljima omogućava kontekstualizaciju i širokokutni uvid u problematiku ranog napuštanja školovanja. Pored informacija vezanih uz mjere koje se u ovom području nude u okviru obrazovne i drugih politika EU nastalih na osnovi Strategije *Europa 2020.*, u publikaciji se donose i informacije o stanju na ovom području u dvije razvijene zemlje Europske unije - Njemačkoj i Irskoj.

Posebnu kvalitetu publikaciji daju rezultati kvalitativno utemeljenog istraživanja provedenog sa skupinom stručnjaka iz srednjih škola i učeničkih domova. Temeljem postavljenih istraživačkih pitanja istraživači su istražili čitav niz obilježja vezanih uz individualna, obiteljska i šira društvena obilježja koja dovode do ranog napuštanja školovanja ili mogu utjecati na sprječavanje istoga. Kvalitativnom analizom prikupljenih informacija autori na plastičan način prikazuju neke ključne determinante koje se mogu povezati s fenomenom ranog napuštanja školovanja.

Analizirajući istraživačke nalaze vlastitog istraživanja, kao i istraživanja nekolicine drugih domaćih i inozemnih autora, u publikaciji se na spretan, pregledan i nadasve praktičan način povezuju prikupljene informacije i pretaču u logičan skup zaključaka i preporuka usmjerenih prvenstveno roditeljima mladih osoba. No, svojom kvalitetom i širinom ponuđeni savjeti otvaraju brojne mogućnosti i pravce djelovanja koje bi trebali iskoristiti i ostali zainteresirani dionici u odgojno-obrazovnim sustavima. Time ova publikacija ima potencijalno široku važnost i primjenu kako u djelovanju onih koji su direktno uključeni u život i rad s mladima tako i onih koji na indirektan način utječu na to da se procesi važni za akademski uspjeh mladih odvijaju na primjeren, održiv i kvalitetan način.

prof. dr. sc. Danijel Labaš

Publikacija „Potpora mladima, roditeljima i stručnjacima - sprječavanje ranog napuštanja školovanja“ urednika Nedjeljka Markovića sadržajno je primjereno pripremljen tekst koji će - zbog svoje različitosti - biti koristan ne samo školskim djelatnicima (ravnateljima, nastavnicima, stručnim službama), nego i roditeljima djece koja iskazuju poteškoće i nesnalaženje u svome školskome okruženju, te su samim time izloženi povećanom riziku prijevremenoga napuštanja škole a da nisu stekli prikladno srednjoškolsko obrazovanje.

Publikacija je sadržajno ujednačena, budući da sadrži i teorijski pristup, ali i donosi konkretna iskustva dugogodišnjega rada udruge „Pragma“ i njezinoga istraživanja, a njezina je velika prednost i sama činjenica što se bavi vrlo aktualnim ali još uvijek nedovoljno istraženim pitanjem odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja te ujedno nudi i konkretne odgovore i daje savjete, ponajprije roditeljima, koji se temelje na višegodišnjem radu te „prve hrvatske organizacije specijalizirane za pomoć mladima kojima prijeti napuštanje ili su već napustili obrazovanje“ (iz Uvoda).

Prvi dio publikacije opravdano vodi računa o širem kontekstu ovoga otvorenoga pitanja koje nije aktualno samo u Europi, nego i u Hrvatskoj, te donosi iskustva iz Njemačke i Irske, da bi potom bili prikazani rezultati istraživanja udruge „Pragma“, kao i neposredno iskustvo u radu s mladima, stručnjacima i roditeljima, pri čemu posebnu vrijednost u kvalitativnoj analizi imaju primjeri karakteristika ponašanja učenika, njihova intelektualna i emocionalna obilježja, ali jednako tako i njihovo viđenje obitelji, koja je - kao temeljna stanica svakoga društva - prvi i najvažniji čimbenik odgoja djece. Publikacija ukazuje i na činjenicu da je srednjim školama i učeničkim domovima u kojima je provedeno istraživanje potrebno pružiti veću i konkretniju potporu kojom će onda i same te ustanove moći primjerenije i brže reagirati u svakoj rizičnoj prilici za svoje korisnike - učenike.

Posebno je dragocjeno, nakon vrijednih iskustava iz Njemačke i Irske, baš isticanje te mogućnosti unaprjeđenja preventivnog djelovanja, pri čemu je zabilježeno da je potrebno „kontinuirano stručno usavršavanje nastavnika i potpora nastavnicima“, ali i suradnja sa socijalnim radnicima, te stupnjevito obrazovanje mladih, edukacija u što ranijoj dobi, razmjena informacija i timski rad kako bi se mladima pružila prilika da ostanu u

srednjoj školi do kraja školovanja, jer je napuštanje školovanja prije stjecanja završne svjedodžbe povezano i s većom stopom nezaposlenosti.

Prezentiranjem „Pragminih“ usluga djeci, mladima i obiteljima u publikaciji se iskazuje ujedno i svijest da je u pitanju napuštanja ili odustajanja od školovanja potrebno voditi računa o cijelome nizu osobnih, obiteljskih, okolišnih i strukturnih utjecaja i uzroka, te da se zahvaljujući primjerenom prevenciji i radu savjetovališta za mlade, mentorstva, savjetovališta za roditelje i obiteljskoj terapiji, radionicama i predavanjima može ne samo pomoći, nego i spriječiti odustajanje od srednjoškolskog obrazovanja.

Poticajno je jednako tako i razmišljanje da je ulaganje u obrazovanje mladih „najpametnija osobna i društvena investicija“, a prilog „Savjeti roditeljima - što učiniti ako sumnjate da vaše dijete želi napustiti školovanje?“ - kojom publikacija završava - vrlo je konkretna pomoć svim onim roditeljima koji primjećuju znakove da bi njihovo dijete željelo napustiti školovanje te daje konkretne i uravnotežene smjernice za postupanje u takvim prilikama koje će biti korisne svakome roditelju.

BIBLIOGRAFIJA

1. Ajduković, M., Ručević, S., Šincek, D. (2008.). Istraživanje rasprostranjenosti rizičnog i delinkventnog ponašanja djece i mladih u urbanim sredinama - dodatni poticaj za ciljanu prevenciju. *Dijete i društvo* 10 (1-2), str. 27.-47.
2. Ajduković, M., Šincek, D. (2012.). Doprinos percepcije roditeljskog ponašanja, rizičnosti braće/sestara i vršnjaka te internaliziranih problema društveno neprihvatljivom ponašanju mladića. *Psihologijske teme* 21 (1), str. 1.-28.
3. Brajša - Žganec, A., Merkaš, M. (2010.). Razlike u nekim individualnim i obiteljskim obilježjima između zaposlenih i nezaposlenih mladih bez završene srednje škole. *Društvena istraživanja* 4-5 (108-109), str. 691.-708.
4. BMBF - Bundesministerium für Bildung und Forschung, Ed. (2006.). *Bildung in Deutschland - Ein indikatorengestützter Bericht mit einer Analyse zu Bildung und Migration*, Berlin. Dostupno na <http://www.bildungsbericht.de>
5. Bridgeland, J. M., Dilulio, J. J., Morison B.K. (2006.). *The Silent Epidemic: Perspectives of High School Dropouts*. Washington, DC: Civic Enterprises
6. Burušić J., Babarović T. (2010.). Kako daleko padaju jabuke od stabla? Odnos obrazovnih postignuća djece i obrazovne razine njihovih roditelja. *Društvena istraživanja* 19 (4-5), str. 707.-730.
7. Chuprow, V., I., Yanowitch, M. (1999.). Youth in Social Reproduction. Russian. *Social Science Review* 40 (5), str. 49.-69.
8. Europska komisija (2005.). *Study on Access to Education and Training, Basic Skills and Early School Leavers. Lot 3: Early School Leavers Final Report*
9. Europska komisija (2011.). *Tackling early school leaving: A key contribution to the Europe 2020 Agenda*. Dostupno na http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/earlycom_en.pdf.
10. Europska komisija (2012.). *Conference „Reducing Early School Leaving: Efficient and Effective Policies in Europe“*
11. Europska komisija (2013.). *Assessment of the 2013 national reform programme and stability programme for Germany*. Commission staff working document. Dostupno na http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_germany_en.pdf
12. Europska komisija, *Europe 2020 target: Early leavers from education*

- and training*. Dostupno na http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/29_early_school_leaving.pdf.
13. Europska komisija, priopćenje (2011.). *Commission launches action plan to reduce early school leaving*. Dostupno na http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-109_en.htm
 14. Europska komisija, priopćenje (2011.). *Early school leaving in Europe - Questions and answers*. Dostupno na http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-11-52_en.htm?locale=en
 15. *Europska strategija za mlade - ulaganje i osnaživanje. Obnovljena otvorena metoda koordinacije rješavanja izazova i stvaranje mogućnosti za mlade*. (2012). Agencije za mobilnost i programe Europske unije
 16. Eurostat, *Early leavers from education and training*. Dostupno na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdsc410>
 17. Eurostat Yearbook 2008. Dostupno na http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-07-001/EN/KS-CD-07-001-EN.PDF
 18. Ferić I., Milas G., Rihtar, S. (2010.). Razlozi i odrednice ranog napuštanja školovanja. *Društvena istraživanja* 19 (4-5), str. 108.-109.
 19. *Handlungsrahmen zur Reduzierung der Zahl der Schülerinnen und Schüler ohne Schulabschluss, Sicherung der Anschlüsse und Verringerung der Zahl der Ausbildungsabbrecher*. (Beschluss der Kultusministerkonferenz vom 17./18.10.2007). Dostupno na: http://www.kmk.org/fileadmin/veroeffentlichungen_beschluesse/2007/2007_10_18-Handlungsrahmen-Schulabbrecher_01.pdf
 20. *Home School Community Liaison (HSCL) Scheme*. Dostupno na <http://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Information/Home-School-Community-Liaison-HSCL-Scheme/>
 21. HSCL Coordinators (2005-2006). *The Home, School, Community Liaison Scheme in Ireland: From Vision to Best Practice*. Department of Education and Science. Dostupno na https://www.education.ie/en/Schools-Colleges/Services/DEIS-Delivering-Equality-of-Opportunity-in-Schools-/des_hscl.pdf
 22. Heid, S., Fischer, T. (2012.). *Reduction of early school leaving of young people: Germany*. Dostupno na http://www.fch.lisboa.ucp.pt/resources/Documentos/CEPCEP/RESLEA_WP2_Germany.pdf
 23. Hidi, S., Harackiewicz, J. M. (2000.). Motivating the academically unmotivated: A critical issue for the 21st century. *Review of Educational Research* (70), str. 151.-179.
 24. Hofmann, S. (2010.). *Schulabbrecher in Deutschland - eine bildungsstatistische Analyse mit aggregierten und Individualdaten*. Universität

- Erlangen-Nürnberg. Dostupno na <http://hdl.handle.net/10419/43127>
25. Hofmann-Lun I., Kraheck, N. (2004.). *Förderung Schulmüder Jugendlicher: Neue Wege der Kooperation von Jugendsozialarbeit und Schulen in den Schulmüden-Projekten in Nordrhein-Westfalen*, Forschungsschwerpunkt „Übergänge in Arbeit“ am Deutschen Jugendinstitut e.V. München/Halle. Dostupno na http://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs/9_2162_WP_2004_NRW.pdf.
 26. Kashani, J.H., Jones, M.R., Burnby K.M., Thomas L.A. (1999.). Youth violence: Psychosocial risk factors, treatment, prevention, and recommendations. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders* (7), str. 200.-210.
 27. Koller-Trbović, N. (2004.). Poremećaji u ponašanju djece i mladih. U: Bašić J., Koller-Trbović N., Uzelac S. (Ur.). *Poremećaji u ponašanju: Pristupi i pojmovna određenja*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, str. 83.-96.
 28. Kuka, E. (2012.). Koncept neformalnog obrazovanja. *Život i škola* 27 (1), str. 197.-203. Dostupno na http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=125458
 29. Luca-Mrđen, J., Marasović Lambeta, A., Škovrlj, N., Bačan, M. (2006.). *Trebamo li brinuti? Priručnik o adolescentima za roditelje i stručnjake*. Poliklinika za zaštitu djece Zagreb, Zagreb: I.T-Graf.
 30. Matković, T. (2010.). Obrazovanje roditelja, materijalni status i rano napuštanje školovanja u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja* 19 (4-5), str. 643.-667.
 31. *Mentoring programme - Ireland*. Dostupno na <http://www.suas.ie/in-ireland.html>
 32. Michel, A. (2005.). *Den Schulausstieg verhindern: Gute Beispiele einer frühen Prävention*. Forschungsschwerpunkt „Übergänge in Arbeit“ am Deutschen Jugendinstitut e.V. München/Halle. Dostupno na http://www.dji.de/fileadmin/user_upload/bibs/229_4452_Doku_3_2005_michel.pdf
 33. Milas I., Ferić I., Šakić V. (2010.). Osuđeni na socijalnu isključenost? Životni uvjeti i socijalna kvaliteta življenja mladih bez završene srednje škole. *Društvena istraživanja* 19 (4-5), str. 669.-698.
 34. *Peer review on early school leaving. Background paper: Berlin, Germany*. 2013. Dostupno na http://docsfiles.com/pdf_peer_review_on_early_school_leaving.html
 35. Potočnik, D. (2006.). Obrazovni resursi i zapošljivost mladih. U: Ilišin, V. (ur.): *Mladi između želja i mogućnosti. Položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja

u Zagrebu, str. 93.-140.

36. Priručnik za vršnjačke edukatore (2009.). Udruga Zora, za nenasilje i ljudska prava
37. Rakić, V., Vukušić S. (2010.). Odgoj i obrazovanje za vrijednosti. *Društvena istraživanja* 19 (4-5), str. 771.-795.
38. Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung (2011.). *Berechnungen und wissenschaftliche Auswertungen im Rahmen des DCV-Projektes „Bericht über Bildungschancen vor Ort“*. Dostupno na www.rwi-essen.de/media/content/pages/publikationen/rwi-projektberichte/PB_Bildungschancen-vor-Ort.pdf
39. Statistische Bundesamt (2012.). *Bildung und Kultur. Allgemeinbildende Schulen*. Wiesbaden. Dostupno na <https://www.destatis.de/DE/Publikationen/Thematisch/BildungForschungKultur/Schulen/AllgemeinbildendeSchulen2110100127004.pdf>
40. Swanson, C.B. (2003.). *Who Graduates?* Dostupno na http://www.urban.org/UploadedPDF/410934_WhoGraduates.pdf
41. Swanson, Christopher B. (2003.). *Ten Questions (and Answers) about Graduates, Dropouts, and NCLB Accountability*. Learning Curve: Facts and Perspectives Brief No. 3. Washington, D.C.: The Urban Institute. Dostupno na <http://www.urban.org/url.cfm?ID=310873>
42. Šarić, T. (ur.) (2012.). *Kojim putem krenuti? Publikacija o profesionalnom usmjeravanju u Republici Hrvatskoj*. Agencija za mobilnost i programe Europske unije. Dostupno na http://www.mobilnost.hr/prilozi/05_1363776649_euroguidance_brosura_za_web.pdf
43. Vallerand, R. J., Fortier, M. S., Guay, F. (1997.). Self-determination and persistence in a real-life setting: toward a motivational model of high school dropout. *Journal of Personality and Social Psychology* 72 (5), str. 1161.-1176.
44. Vogler-Ludwig, K. (2006.). Early school leavers in Germany. Contribution to the Fondazione Giacomo Brodolini. The reform of the Italian educational system to reduce early school leaving. Economix. Munich. Dostupno na <http://www.economix.org/Economix%20Early%20School%20Leavers%20Germany.pdf>

POPIS TABLICA

1. Tablica br. 1: 5 zemalja EU s najvećim brojem mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja
2. Tablica br. 2: 5 zemalja EU s najmanjim brojem mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja
3. Tablica br. 3: Pregled broja mladih koji su napustili sustav obrazovanja i osposobljavanja u ostalim zemljama EU

Pragma*

Pragma je neprofitna organizacija (udruga) osnovana 2. lipnja 2006. g., sa sjedištem u Tesloj 13 u Zagrebu. Okupljamo stručnjake različitih profesija - socijalne radnike, socijalne pedagoge, pravnike, novinare, nastavnike i druge.

Pružamo socijalne i obrazovne usluge - individualni i grupni savjetovani rad, terapijski i mentorski rad, edukacije stručnjaka, informiranje; zagovaramo ljudska - socijalna prava; provodimo primijenjena istraživanja i razvijamo socijalne, obrazovne, javnozdravstvene programe za djecu, mlade i obitelji: npr. radimo na prevenciji ovisnosti, sprječavanju napuštanja mladih sustava obrazovanja, medijskom i emocionalnom opismenjavanju, edukaciji o socijalnim pravima i obvezama djece i mladih, promicanju volonterstva i prosocijalnog ponašanja...

Više informacija o Pragmi na www.udruga-pragma.hr.

Pravodobno potražite informacije kod stručnog suradnika škole, u centru za socijalnu skrb ili nas izravno potražite: Pragma, Teslina 13, Zagreb, 01/7789 950, pragma@udruga-pragma.hr, www.udruga-pragma.hr.

„Publikacija je sadržajno ujednačena, budući da sadrži i teorijski pristup, ali i donosi konkretna iskustva dugogodišnjega rada udruge „Pragma“ i njezinoga istraživanja, a njezina je velika prednost i sama činjenica što se bavi vrlo aktualnim ali još uvijek nedovoljno istraženim pitanjem odustajanja od srednjoškolskog obrazovanja, te ujedno nudi i konkretne odgovore i daje savjete, ponajprije roditeljima, koji se temelje na višegodišnjem radu te „prve hrvatske organizacije specijalizirane za pomoć mladima kojima prijeti napuštanje ili su već napustili obrazovanje“ (iz Uvoda).“

Iz recenzije, prof.dr.sc. Danijel Labaš

„Srednjoškolsko obrazovanje, koje se još u ne tako davnoj povijesti smatralo dugotrajnim ili teško priuštivim, pa i svojevrsnom privilegijom užeg sloja stanovništva posljednjih se desetljeća prometnulo gotovo u conditio sine qua non modernog čovjeka koji želi računati na vlastitu socijalnu sigurnost, društvenu afirmaciju a često čak i na osnovnu egzistenciju. Zahtjevi 21. stoljeća, kao stoljeća zasnovana na znanju i informacijama, u pogledu kvalitete i dužine obrazovanja daleko su veći nego ikada te rano napuštanje školovanja može predstavljati nepovratno izgublenu šansu.“

Iz recenzije, prof.dr.sc. Nino Žganec

Republika Hrvatska
Ministarstvo socijalne politike i mladih
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta

GRAD ZAGREB

Pragma

CIP zapis dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 883280.ISBN 978-953-56088-3-7.